

بررسی و تحلیل نقش بی‌بدیل بسیج در دفاع مقدس

بهروز خشت زر*^۱، سید صدیف دانشی^۲

چکیده

دوران هشت‌ساله‌ی دفاع مقدس به فرموده‌ی مقام معظم رهبری "اوج افتخارات ملت ایران است" لذا برای حفظ و انتقال ارزش‌های دفاع مقدس و فرهنگ ایثار و شهادت به نسل آینده بایستی این فرهنگ با جدیت در برنامه‌ریزی فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی و... کشور مدنظر قرار گیرد.

به فرموده مقام معظم رهبری "اگر بخواهیم انقلاب و کشور بیمه باشد، باید این شور و شوق، این حرکت عمومی و بسیج ملت را روزه‌روز تقویت کنیم"

بی‌شک باید بپذیریم اگرچه بسیج خود حافظ دستاوردهای انقلاب اسلامی است، اما خود نیز یک دستاورد بزرگ است. دستاوردی که به‌عنوان میراث گران‌بهای حضرت امام خمینی(ره) امروزه می‌تواند منشاء تحولات بزرگ در دنیا باشد، همان الگویی که هسته‌های مقاومت ظلم‌ستیز و عدالت‌خواه در هر گوشه از جهان از آن بهره‌گیری می‌نمایند و یادی از نقش بسیج در دفاع مقدس در واقع اشاره به گوشه‌ای از عملکرد این نهاد مقدس می‌باشد. معطوف داشتن تمام نگاه‌ها به این نوع عملکرد در واقع نادیده گرفتن پتانسیل عظیم و ارزشمند این شجره طیبه است. اگرچه دفاع مقدس برگ زرینی از تاریخ پرافتخار ملت ایران است که توسط مردمی‌ترین نیروهای مدافع انقلاب اسلامی ورق خورده است، اما امروزه سیره و روش آن نیروهای عظیم تبدیل به تفکر شده است. که او از آن به‌عنوان "تفکر بسیج" یاد می‌کنیم. لذا اگرچه همواره به کارکرد بسیج در دفاع مقدس اشاره می‌گردد، اما هدف بالاتر و والاتر این است که این تفکر همواره در تاروپود جامعه باید ساری و جاری باشد. نتیجه این امر تداوم و استمرار پیروزی‌ها و موفقیت‌ها خواهد بود.

کلمات کلیدی: بسیج و بسیجیان، تفکر بسیجی، جنگ تحمیلی و دفاع مقدس

^۱ - نویسنده مسئول : کارشناسی ارشد، رشته جغرافیای نظامی (گرایش جنگ)، دانشگاه ارومیه، khajebhrouz72@gmail.com

^۲ - کارشناسی، رشته دینی و عربی، دانشگاه فرهنگیان امام جعفر صادق بهبهان، SadifDانشi1314@gmail.com

1_ مقدمه

ماندگارترین عرصه خلق حماسه توسط بسیج، دفاع هشت‌ساله جمهوری اسلامی ایران در مقابله با دشمن متجاوز است. نقش بی‌بدیل بسیج در فتوحات رزمندگان اسلام زبازد خاص و عام و مایه عزت و افتخار نظام اسلامی است. از این‌رو نگاه بسیج به‌عنوان ظرفیت راهبردی تأمین‌کننده دفاع مردمی امری مستمر و تغییرناپذیر است که این امر محقق نمی‌شود مگر در پرتو تعلیم و تربیت نیروهای جوان و بانگیزه در جهت نیل به اهداف عالی نظام مقدس جمهوری اسلامی و آرمان‌های مقدس حضرت امام خمینی(ره). (باغ شیخی، 1396 ص 12)

اصلی‌ترین عنصر بسیج، نیروی مردمی است. نیروهای مردمی در حالت عادی و زمان صلح، دلیلی بر مشارکت در بسیج نمی‌بینند؛ در صورتی که مشارکت نیروهای مردمی در بسیج در موقع بروز حوادث و وقایع غیرقابل‌پیش‌بینی ضروری است. برای کاهش خطرات ناشی از حوادث غیرقابل‌پیش‌بینی و مشارکت به‌موقع مردم، باید سازماندهی لازم صورت بگیرد و در بعضی از مواقع افراد را در مأموریت‌های جداگانه (دفاع سرزمینی، مقاومت محلی و دفاع غیرنظامی بسیج در زمینه تدارکات، جمع‌آوری اطلاعات، حفظ امنیت داخلی و مقابله با نیروهای فشار داخلی، حفاظت، شهری و ...) که از وظایف اساسی بسیج است (در مسیر تحقق ارتش بیست‌میلیونی، 1371: 16)، مشارکت دهند.

بسیج در جامعه ما کلمه‌ای آشناست که تعبی‌رات مختلفی از سوی افراد و جریان‌های سیاسی درباره آن بیان می‌شود. عده‌ای بسیج را دارای مفهومی عرفانی می‌دانند که همان خارج شدن از روزمرگی و تعلقات دنیوی است و بهترین شاهد آن را عملکرد بسیج در دوران هشت سال، دفاع مقدس می‌دانند که امروزه با یک سری خصوصیات ویژه در تمامی عرصه‌های کشور اعم از ابعاد نظامی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و علمی گسترش یافته و حضور دارد. در مقابل عده‌ای دیگر بسیج را نهادی صرفاً نظامی می‌دانند که حتی از ورود به زندگی خصوصی مردم ابائی ندارد! (سایت پژوهه، برگرفته از مقاله بسیج تاریخ 1395)

بسیج را نباید در قالب یک سازمان نگرست بلکه بسیج یک فرهنگ است که او را باید در قامت یک الگو در کتاب آزادی دید. بسیج، یادگاری است از امام امت (ره) در دورانی که ابرقدرت‌های غرب و شرق باهم رقابت داشتند و هرکدام برای استعمار کشورهای جهان سوم دندان تیز می‌کردند. بنیان‌گذار جمهوری اسلامی در 5 آذرماه 1358 دستور تشکیل ارتش 20 میلیونی مستضعفان را صادر کردند و چراغی برافروختند که به محو ظلمت‌ها بپردازد و به‌جای کشورگشایی، دل‌گشایی نماید. امام(ره) وقتی آن روزها این فرمان را صادر کردند برخی فکر می‌کردند فرمایشی است ایده آلی، اما امروز که 5 دهه از این دستور می‌گذرد، حکمت آن بیشتر روشن شده تا آنجا که مایه استحکام محور مقاومت شده است و آنچه نمی‌گذارد در مقابل فشار قدرت‌های جهانی، مقاومت کشورهای عضو محور مقاومت در عراق، سوریه و فلسطین شکسته شود، همین الگوست.

دفاع مقدس اگرچه به‌ظاهر در قامت «جنگ» تبلور یافت، اما آن روی سکهٔ ویرانی و تباهی نبردهای معمول بوده است. دفاع مقدس بیش از آنکه عرصهٔ تضاد فیزیکی باشد، ساحت جولان معرفتی و غلیان متافیزیکی بوده است. درعین حال نفس دفاع مقدس یا به تعبیر رایج، جنگ ما نیز سرشار از نعمت و مملو از برکات الهی بود. شاید بتوان دفاع مقدس را بهترین دوران ثمردهی اهداف و آرمان‌های انقلاب اسلامی و شکوفایی مردم انقلابی دانست. از جمله درخشان‌ترین دستاوردهای دفاع مقدس، پرورش نیروهایی با تراز والای انسانی و الهی بود.

دفاع مقدس، گنجین‌های است که در آن دُر‌ها و گوهرهای فراوانی وجود دارد که اکتشاف و استخراج آن‌ها می‌تواند برای هرروز ما، این میراث ارزشمند را بیشتر و بهتر معرفی نماید. ما (آموزش و پرورش) وظیفه داریم که مدام داشته‌ها و تجارب زیستهٔ این گنجینهٔ ارزشمند را واکاوی کنیم. بیان این نکات نه از سر دل‌خوشی نسبت به خاطرات تلخ و شیرین جنگ، بلکه از روی تعهد و احساس مسئولیت نسبت به آن چیزی است که به‌عنوان تاریخ یک ملت بزرگ رقم خورده است. این تاریخ باید به‌طور پویا و زنده روایت شود تا همهٔ عصرها و نسل‌ها بتوانند از تجربیات آن بهره مند شوند. دفاع مقدس، میدان پذیرش دشوارترین مسئولیت‌ها بوده و در کنار دستاوردهای نظامی و سیاسی، نتایج فرهنگی نیز داشته است. شاید به همین دلیل است که از آن به‌عنوان دانشگاه یاد می‌شود.

بنابراین وقتی صحبت از نقش بسیج در دفاع مقدس می‌شود یعنی متن ملت و حتی ارتش و سپاه رنگ بسیج به خود گرفتند و با تفکر بسیجی توانستند ایستادگی نمایند و کوتاه‌بینانه است اگر بسیج را در قالب نیروهای سازماندهی شده توسط یک سازمان ببینیم، بلکه باید با

نگاه واقع‌بینانه همچون رهبر معظم انقلاب متن ملت را بسیج بدانیم تا بتوانیم درکی درست از عملکرد آن در تمام عرصه‌ها از جمله دفاع مقدس داشته باشیم. باید بپذیریم که فهم بسیج یعنی فهم انقلاب و چون هنوز نتوانسته‌ایم ابعاد و زوایای مختلف و عمق انقلاب اسلامی را بشناسیم به همان میزان از شناخت بسیج عاجز و دورمانده‌ایم.

2_ ضرورت انجام پژوهش

دوران هشت‌ساله‌ی دفاع مقدس به فرموده‌ی مقام معظم رهبری «اوج افتخارات ملت ایران است». لذا برای حفظ و انتقال ارزش‌های دفاع مقدس و فرهنگ ایثار و شهادت به نسل آینده بایستی این فرهنگ با جدیت در برنامه‌ریزی فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کشور مدنظر قرار گیرد.

برای تبیین نقش و عملکرد تفکر بسیجی و جایگاه فرهنگ ایثار و شهادت که در جنگ متبلور شد، بیش از هر چیز نیازمند بررسی درست دستاوردهای هشت سال دفاع مقدس هستیم. در این ارتباط، حرکت جدی تحقیقاتی و علمی پیرامون موضوع ضروری به نظر می‌رسد. گرچه علی‌رغم گذشت چند سال از پایان جنگ، این حرکت کند بوده است، اما به‌رحال فرهنگ ایثار و شهادت باید به‌عنوان میراثی گران‌سنگ در ذهن ملت ایران باقی‌مانده و از آفت تحریف مصون بماند، زیرا نشر ارزش‌های معنوی و اخلاقی با شمیم عطر خون شهیدان تأثیر به‌سزایی در اخلاق جوانان داشته و امید و انگیزه برای مبارزه با استکبار جهانی و همچنین ترویج فرهنگ عاشورایی را به همراه دارد.

نتایج این مطالعه می‌تواند در آگاه‌سازی نسل جوان جهت نهادینه کردن ارزش‌های دفاع مقدس که حفظ وحدت و یکپارچگی کشور بوده مؤثر باشد و این مطالعه می‌تواند فرهنگ ایثار و شهادت و تفکر بسیجی را میان جوانان گسترش داده و از نفوذ فرهنگ غرب در جامعه جلوگیری می‌نماید.

با توجه به اینکه در کشور میزان وفاداری به آرمان‌های انقلاب اسلامی و ارزش‌های دفاع مقدس در سطح بالایی قرار دارد و از طرفی نسبت به جمعیت تعداد زیادی ایثارگر، جانباز و خانواده شهدا وجود دارد، نتایج این مطالعه در بهبود وضعیت جامعه در زمینه‌های سیاسی، عقیدتی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی و ... مؤثر می‌باشد.

3_ اهداف پژوهش

3_1_ هدف کلی

تبیین نقش و عملکرد بسیج و بسیجیان در هشت سال جنگ تحمیلی (دفاع مقدس)

3_2_ اهداف جزئی

ترویج و گسترش فرهنگ و تفکر بسیجی در بین نسل جوان
نهادینه کردن دستاوردهای دفاع مقدس در جامعه

4_ روش تحقیق

این مطالعه تحلیلی – توصیفی می‌باشد و هدف از آن سیری بر نقش و عملکرد بسیج و بسیجیان در هشت سال جنگ تحمیلی (دفاع مقدس) می‌باشد.

به‌طور کلی اطلاعات موردنیاز برای انجام پژوهش از دو روش جمع‌آوری می‌شود:

الف- روش کتابخانه‌ای: در این روش برای جمع‌آوری اطلاعات مربوط به ادبیات موضوع و پیشینه‌ی تحقیق از کتاب‌ها، پایان‌نامه‌ها، مقالات و پایگاه‌های اطلاعاتی استفاده می‌شود.

ب- روش میدانی: در این روش با طراحی پرسشنامه و توزیع آن بین نمونه‌ی آماری، اطلاعات موردنیاز به‌وسیله پرسشنامه جمع‌آوری می‌شود.

در پژوهش‌های توصیفی عموماً از روش‌های مطالعه کتابخانه‌ای و بررسی متون و محتوای مطالب و نیز روش‌های میدانی نظیر پرسشنامه، مصاحبه و مشاهده استفاده می‌شود. به‌طور کلی پژوهش‌های توصیفی را می‌توان به سه گروه پیمایشی یا زمینه یاب، ژرفانگر و تحلیل محتوا تقسیم کرد. پژوهش توصیفی - پیمایشی به مطالعه ویژگی‌ها و صفات افراد جامعه می‌پردازد و وضعیت فعلی جامعه آماری را در قالب چند صفت یا متغیر مورد بررسی قرار می‌دهد (حافظ نیا 1384، 120). در این پژوهش از روش کتابخانه‌ای برای جمع‌آوری اطلاعات، مبانی نظری تحقیق و ... استفاده شده است.

5_ ادبیات و مبانی نظری تحقیق

5_1_ حضرت امام خمینی (قدس سره الشریف)

اگر در کشوری نوای دلنشین تفکر بسیجی طنین‌انداز شد چشم طمع دشمنان و جهان خواران از آن دور خواهد گردید والا هر لحظه باید منتظر حادثه ماند. بسیج باید مثل گذشته و با قدرت و اطمینان خاطر به کار خود ادامه دهد.

5_2_ حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

افتخار خود من این است که یک بسیجی باشم. سعی کرده‌ام اینجوری عمل کنم... هر کس که بسیجی است باید به بسیجی بودن خود افتخار کند. بسیجی بودن مایه سرافرازی و سربلندی پیش پروردگار است.

5_3_ بسیج:

منظور از بسیج به بخشی از نیروی مردمی نظام جمهوری اسلامی ایران گفته می‌شود که برای مقابله با تهدیدات دشمن همواره آمادگی لازم را دارند (تیموری، 1389).

5_3_1_ تعریف بسیج

بسیج به لحاظ لغوی به معنای سامان و اسباب ساز و سازمان جنگ: عزم و اراده، آماده سفر شدن و آماده ساختن نیروهای نظامی یک کشور برای جنگ می‌باشد. (دهخدا، 1372)

به نظر ما بسیج یک حرکت منظم و سازمان یافته اجتماعی است که با توجه به فرهنگ هر جامعه و به اشکال مختلفی در اثر شرایط خاصی مانند جنگ، حوادث غیرمترقبه و حتی در زمان صلح و آرامش به صورت آماده باش به وجود می‌آید. در جامعه ما نیز بسیج یک نهاد اجتماعی است. همانند خانواده که به صورت عضوی از ساخت و نظام اجتماعی جامعه است به شمار می‌آید، نهادی که باهدف پاسداری از ارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب اسلامی به وجود آمده است و انحلال آن جز در صورت انحلال جامعه اسلامی قابل تصور نیست.

در اساسنامه بسیج مستضعفین، بسیج را به این صورت تعریف کرده‌اند:

"بسیج نهادی است تحت فرماندهی مقام معظم رهبری که هدف آن نگرهبانی از انقلاب اسلامی و دستاوردهای آن و جهاد در راه خدا و گسترش حاکمیت قانون خدا در جهان طبق قوانین جمهوری اسلامی ایران و تقویت کامل بنیه دفاعی از طریق همکاری با سایر نیروهای مسلح و همچنین کمک به مردم هنگام بروز بلا و حوادث غیرمترقبه می‌باشد" (سپاه از دید قانون 1362)

5_4_ تعریف دفاع مقدس

تعریف لغوی دفاع مقدس: پاک و پاکیزه، شایسته پرستش و احترام، دارای کیفیت آسمانی و بسیار باارزش.

تعریف اصطلاحی دفاع مقدس: مجموع مجاهدت‌ها، حماسه‌ها، پایمردی‌هایی که ملت مسلمان ایران در طول 2895 روز در مقابل تهاجم رژیم بعث عراق انجام داده و در این امتحان الهی، سربلند و پیروز آمدند.

5_4_1_ چرا دفاع مقدس می‌نامند:

در مقابل دفاع در برابر تجاوز نیروهای تدافعی این باور را دارند که برای دفاع از خود هدف‌داریم و برای سرزمینمان در مقابل مهاجم ایستادگی می‌کنیم. دفاع در مقابل نیروی متجاوز این مزیت را دارد که حتی در صورت کشته شدن فرد بی‌هدف از دنیا نرفته است برای همین است، که نیروهای مدافع در هر جنگی خود را مقدس می‌پندارند و برای از دست ندادن جان و مال و ناموس خاک خود جان‌فشانی می‌کنند. (ولی زاده، 1396 صص 4-5)

5_5_5_ بسیج در اندیشه امام

با مراجعه به واژه بسیج در اندیشه بنیان‌گذار نظام جمهوری اسلامی درمی‌یابیم که در اندیشه امام، بسیج قبل از آن که ارگانی دارای تشکیلات باشد، مدل و الگوی اداره انقلاب و کشور بود. موضوعی که در ادبیات انقلاب‌ها از آن به حرکت مردمی، نهضت عمومی، قیام توده و امثال آن یاد می‌شود. در ادبیات سیاسی از آن به‌عنوان مردم‌سالاری و دموکراسی و امثال آن تعبیر می‌گردد. روش فوق در مقابل روش‌های انقلابی دیگر مانند قیام مسلحانه، حرکت‌های چریکی، کودتا و نظائر آن قرار می‌گیرد. به نظر امام امت تغییرات سیاسی از طریق به‌کارگیری قدرت توده مردم روش تجربه‌شده و موفقی بود که در نهضت‌های انبیاء الهی از آن نتیجه لازم اخذ شده بود. امام در یکی از سخنرانی‌هایش چنین می‌فرماید:

به‌حسب تاریخ، تاریخ اسلام هم که نزدیک است به ما، تاریخ دیگر هم که منقول است... قیام‌های انبیاء همیشه اینطوری بوده که یکی از بین خود این‌ها از بین خود این مؤمنین که طبقه پایین بودند، از خود همین مردم پایین یکی انتخاب می‌شود برای اینکه تبلیغ کند و کارش هم، یکی از کارهایش هم این بود که همین جمعیت مستضعف مقابل مستکبر را تجهیز می‌کرد یا تبلیغاتی می‌کرد. (خمینی، روح‌الله، صحیفه امام، ج 8، ص 178)

5_5_1_ شکل‌گیری و بالندگی بسیج

لازمه ایجاد و استحکام یک نظام مردمی، به حضور توده‌های مردم و پشتیبانی آنان از حکومت بستگی دارد. انقلاب اسلامی به دلیل ماهیت ظلم‌ستیزی و نفی سلطه و ایجاد طرح و نظم نوین در عرصه‌ی منطقه‌ای و بین‌المللی همواره با توطئه‌های دشمنان کینه‌توزی روبرو بوده است. عظمت اهداف انقلاب و گستردگی توطئه‌های دشمنان، ایجاب می‌کرد که برای حفظ و صیانت انقلاب از درون اقشار میلیونی مردم، سازمانی به نام بسیج و ارتش 20 میلیونی محقق گردد. بدین لحاظ معمار و طراح بسیج، امام خمینی(ره) پس از تسخیر لانه جاسوسی، در پنجم آذر 58 فرمان تشکیل بسیج را قبل از تجاوز نظامی عراق صادر کردند. (عصمتی پور، 1381: 21-26)

از مهم‌ترین اهداف تشکیل بسیج، ایجاد آمادگی دفاعی در بین مردم بود. امام خمینی(ره) ضمن تأکید بر ضرورت آمادگی جوانان برای حضور و فداکاری در جبهه‌های جنگ و در دسترس بودن نیروهای بسیج مردمی، تشکیل ارتش بیست‌میلیونی را در زمره‌ی مهم‌ترین اولویت‌های دفاعی نظام به شمار می‌آیند. (دهشیری، 1379: 151-150)

استراتژی دفاع مردمی، نقش اساسی و تعیین‌کننده‌ای در ظهور، شکل‌گیری و بالندگی و توسعه‌ی ارتش بیست‌میلیونی ایفا نمود. سازمان بسیج که از مردم داوطلب و از اقشار گوناگون کارگر، کارمند، دانشجو، دانش‌آموز، مهندس، پزشک، شهری، روستایی، زن و مرد و گروه‌های سنی و اقوام مختلف تشکیل شده بود، با جامعیت و همه‌نگری، به‌نوعی مقبولیت و محبوبیتی فراگیر را در بین همه اقشار جامعه ایجاد نمود. نقش‌آفرینی مؤثر بسیج در جنگ تحمیلی و آزمون موفق او در حماسه‌ی هشت‌ساله‌ی دفاع مقدس، بانگیزه و هویت فرهنگ بسیج، یعنی، مقاومت و ایستادگی، شهادت‌طلبی و ازجان‌گذشتگی، میهن‌پرستی و حمیت ملی و فداکاری و ایثارگری فوق‌العاده‌ی بسیجیان، علاوه بر حضور بیش از یک نیم میلیون بسیجی رزمنده در میدان‌های جنگ، میلیون‌ها بسیجی دیگر را در پایگاه‌های مقاومت بسیج در سراسر کشور برای دفاع از انقلاب و نظام اسلامی تربیت و سازماندهی نمود. در حقیقت، بسیج تجلی اراده جمعی ملت ایران در مقابل دشمنان متجاوز بود که با نمایش کم‌نظیر بسیجیان با راهبرد دفاع مردمی در عملیات‌های طرق القدس، بیت المقدس، فتح المبین، والفجر 8 و ... دنیا را با شگفتی مواجه ساخت.

5_5_2 هدف از تشکیل بسیج

امام خمینی(ره) در فرازی از فرمایشات خویش اشاره دارند به پشتوانه انقلاب اسلامی(رحمت و برکات خداوند بزرگ بر بسیج مستضعفان که به حق پشتوانه انقلاب اسلامی است).

مقام معظم رهبری همین ایده بزرگ را در خصوص بسیج عنوان می‌دارند: (اگر بگوییم قوام انقلاب به بسیج است حرف گزافی نگفته‌ایم). و در جای دیگر معظم له می‌فرمایند: (دفاع از این نظام، اولین و مقدس‌ترین و واجب‌ترین فرائض ملت ایران است و بسیجی کسی است که دفاع از انقلاب را بر عهده می‌گیرد؛ چون در حقیقت از اسلام و قرآن دفاع کرده است).

5_5_3 ویژگی‌های بسیج

وقتی سخن از نقش بسیج به میان می‌آید عظمتش در ویژگی‌های آن نهفته است. از جمله اسلامی بودن یعنی تدین و دینداری که خمیرمایه اصلی اعضای بسیج می‌باشد.

ویژگی دیگر بسیج مردمی بودن که خود تجلی و بروز یک ارتش مردمی و عالی‌ترین مرتبه تعامل نیروهای مسلح یک کشور با توده مردم خود می‌باشد. چنانکه رهبر معظم انقلاب بسیج را اینگونه تعریف می‌نماید: "بسیج یعنی متن ملت و همه آحاد مؤمن و یک حقیقت گسترده در تمام زوایای جامعه"

ویژگی برجسته دیگر بسیج، حضور اقشار مختلف و آحاد جامعه در آن می‌باشد که اختصاص به یک منطقه جغرافیایی یک منطقه انسانی و طبقاتی و قشر خاص ندارد و شاید بتوان گفت انتخاب استراتژی جنگ نامتقارن ایران در مقابل استراتژی جنگ پیش‌دستانه آمریکا مبتنی بر توان و تفکر و وسعت قشری بسیج است.

ویژگی‌های ارزشمند دیگر بسیج که به‌خوبی خود را در صحنه دفاع مقدس نشان داد اخلاص و ایثار بسیجیان می‌باشد و شاید بیشترین تأثیر را در شکل‌گیری تفکر بسیجی داشته باشد تا جایی که حضرت امام خمینی (ره) می‌فرماید: "من همواره به خلوص و صفای بسیجیان غبطه می‌خورم و از خدا می‌خواهم تا با بسیجیانم محشور گردانند؛ چراکه در این دنیا افتخارم این است که خود بسیجی‌ام".

5_5_4 اهمیت و ضرورت تشکیل بسیج

دفاع از مقدسات و ایدئولوژی اسلام ایجاب می‌کند که در مقابل خطراتی که آن را تهدید می‌کند به‌گونه‌ای منطقی و شیوه‌ای صحیح با آن خطر برخورد کرد. امام خمینی (ره) در مورد اهمیت و ضرورت تشکیل بسیج فرمودند: «دفاع از اسلام و کشورهای اسلامی امری است که در مواقع خطر، تکلیف شرعی و الهی و ملی است و بر تمام قشرها و گروه‌ها واجب است».

همچنین اصل پیشگیری ایجاب می‌کند که امت اسلامی برای مقابله با هرگونه خطر احتمالی از سوی دشمنان اسلام در آماده‌باش کامل به سر برده و آمادگی دفاعی برای هرگونه خطری که اسلام را به مخاطره افکند را داشته باشند. فرمان صریح قرآن کریم در آیه شریفه "واعدوا لهم ما استطعتم من قوه" که برای ترسانیدن دشمنان خدا و اسلام و امت اسلامی آمده است دال بر صحت این ادعا می‌باشد. از این‌روست که می‌بینیم در سفارشات اولیای اسلام نیز بر آماده بودن برای خطرات احتمالی بسیار تأکید شده است و از مسلمانان خواسته‌اند که در هنگام خواب وصیت‌نامه و شمشیر را در زیر سر قرار بدهند و این نیست جز فرمان آماده‌باش برای لقاءالله و همچنین برای دفاع از دین خدا، لذا سلاله نبوت، رهبر راحل انقلاب اسلامی در این مورد خطاب به امت اسلامی فرموده‌اند: (مملکت اسلامی باید هم‌اکنون نظامی باشد و تعلیمات نظامی داشته باشد یکی از ابواب فقه باب رمی است. باب تیراندازی است، آن وقت تیراندازی بوده حالا هم تیراندازی هست به یک‌طور دیگری) در اسلام با اینکه رهان، یعنی یک‌چیزی را بگذارند برای چیزی که نظیر قماربازی می‌شود حرام است برای تیراندازی حرام نیست، برای اسب‌دوانی حرام نیست.

سبق و رمایه یکی از مسائل فقه است برای اینکه همه افراد مستحب است که سواری یاد بگیرند. حالا اتومبیل‌سواری و رانندگی را یاد بگیرند. و برای همه است که تیراندازی را یاد بگیرند، فنون جنگی را یاد بگیرند. باید ملت ما جوان‌هایشان مجهز باشند به همین جهاز و علاوه بر جهاز دینی و ایمانی که دارند مجهز به جهازهای مادی و اسلامی هم باشند و یاد گرفته باشند. اینطور نباشد که یک تفنگی که دستشان آمد ندانند که با آنچه کنند. باید یاد بگیرند و یاد بدهند. جوان‌ها را یادشان بدهید همه‌جا. حضرت امام اضافه می‌کنند که باید

اینطور شود که یک مملکتی بعد از چند سالی که 20 میلیون جوان دارد 20 میلیون تنفنگدار داشته باشد و 20 میلیون ارتشی داشته باشد. (پیام انقلاب شماره 72)

5_5_5_ اهمیت و ضرورت تشکیل بسیج در جمهوری اسلامی ایران

بعد از تسخیر انقلابی لانه جاسوسی آمریکا انتظار آن می‌رفت که از سوی دشمن شماره یک یعنی آمریکای جهان خوار توطئه‌ها و تحریک‌ها بر ضد این کشور انقلابی شدت یافته و با گسترش آن‌ها زمینه را برای دخالت نظامی آماده نماید، تا با حمله مسلحانه به ایران و انقلاب اسلامی، رژیم مردمی جمهوری اسلامی را از پای درآورد، و حاکمیت طاغوت را دوباره برقرار سازد. بنابراین مشخص بود که در این جنگ جدید امت اسلام نمی‌تواند فقط و فقط از مشت خویش استفاده کرده و به دفاع برخیزد بلکه ضرورت مسلح شدن و آموزش نظامی دیدن برای همه مشخص بود و احساس می‌شد که اگر همه مردم وارد صحنه نشوند و با کیفیت و طرز کار سلاح‌ها آشنایی نداشته باشند نمی‌توانند این سلاح‌ها را علیه شیطان بزرگ بکار گیرند. از این رو تشکیل بسیج در تمام قشرها (دانش‌آموزی، دانشجویی، کامند، کارگری، عشایری و ...) به شکل وسیعی صورت گرفت و امام امت فرمان تاریخی تشکیل بسیج عمومی را صادر و در رابطه با ضرورت آن چنین فرمودند: " الان در رأس همه مسائل اسلامی ما قضیه مواجهه با آمریکاست. باید تمام تجهیزات ما به طرف این دشمن باشد. مبدا یک‌وقتی یک تبلیغات سویی بشود و نظرهای ما تشتت پیدا بکند و افکارمان افکار مختلف بشود ... باید الان همه افکارها یک‌چیز باشد. چطور در آن‌وقتی که ما مواجه با این قدرت شیطانی داخلی بودیم هیچ دیگر تشتتی در کار نبود. همه باهم یک فکر داشتید و الله اکبر می‌گفتید و مقابله با یک چنین قدرتی می‌کردید شما الان می‌دانید که مقابله ما با یک قدرتی است که قدرتش صدها برابر زیادتر از آن قدرت قبلی است. شما امروز یک چنین حالی دارید و مملکتان یک چنین حالی دارد. مملکت شما الان یک حالی دارد که اگر دیر بجنبیم برای همیشه تا آخر از بین رفته‌ایم. همه باید یک‌صدا باشند. سروصدای امروز حفظ مقابله با آمریکاست ... باید همه قوایمان را مجتمع کنیم برای نجات دادن این کشور باید اگر مسائلی برایمان پیش بیاید هرچه هم سخت باشد تحمل کنیم. بازهم من تکرار می‌کنم که بدانید شما با یک قدرتی مواجه هستید که اگر غفلت بشود مملکتان از بین می‌رود، غفلت نباید بکنید، غفلت نکردن به این است که همه قوا را و هرچه فریاد دارید بر سر آمریکا بکشید، هرچه تظاهرات بر ضد آمریکا بکنید قوای خودتان را مجهز بکنید و تعلیمات پیدا کنید و به دوستانتان تعلیم بدهید" ، که امام (ره) دقیقاً با فرمایشات پیامبرگونه خود ضرورت تشکیل بسیج را ترسیم نمودند. (سایت مرکز بهداشت زاهدان)

5_6_5_ دفاع مقدس، دفاع از اسلام و انقلاب اسلامی

وقتی ملت انقلابی ایران به جرم هویت‌یابی و اسلام‌خواهی تأمین استقلال و امنیت و جلوگیری از چپاول منافع ملی خود بپاخاست در مقابل آن تمام دنیای کفر و استکبار در دو اردوگاه شرق و غرب به همراه مرتجعین منطقه جنگی نابرابر را بر آن تحمیل کردند و اگرچه خواستند نام آن را جنگ شیعه و سنی لقب دهند، اما امام امت با بصیرتی عمیق و فهمی مشترک به‌خوبی دریافتند که این جنگ بین اسلام و کفر است و اگر انقلاب اسلامی در این جولانگاه سرکوب شود تا هزاران سال دیگر اسلام از جای خود بلند نخواهد شد و از این جهت بود که دفاع ملت ایران ما « دفاع مقدس » نام گرفت و نقش بسیج در این دفاع اینگونه بیان می‌شود: ما در این جنگ هم اگر بسیج را نداشتیم - کمیتمان لنگ بود، در دوران بعد از جنگ هم اگر بسیج نبود و اگر امروز هم نباشد، کمیت این انقلاب و این نظام و همه حرکت‌های سازنده این کشور لنگ است.

بنابراین وقتی صحبت از نقش بسیج در دفاع مقدس می‌شود یعنی متن ملت و حتی ارتش و سپاه رنگ بسیج به خود گرفتند و با تفکر بسیجی توانستند ایستادگی نمایند و کوتاه‌بینانه است اگر بسیج را در قالب نیروهای سازماندهی‌شده توسط یک سازمان ببینیم، بلکه باید با نگاه واقع‌بینانه همچون رهبر معظم انقلاب متن ملت را بسیج بدانیم تا بتوانیم درکی درست از عملکرد آن در تمام عرصه‌ها از جمله دفاع مقدس داشته باشیم. باید بپذیریم که فهم بسیج یعنی فهم انقلاب و چون هنوز نتوانسته‌ایم ابعاد و زوایای مختلف و عمق انقلاب اسلامی را بشناسیم به همان میزان از شناخت بسیج عاجز و دورمانده‌ایم.

5_6_1_ حماسه بسیج و بسیجیان در طول هشت سال دفاع مقدس

حکومت عراق در سال 1359 با حمله ناگهانی به جمهوری اسلامی ایران، جان، مال، ناموس و خاک این کشور را مورد تجاوز قرارداد. در آن زمان ارتش و سپاه و سایر نیروهای انتظامی به واسطه‌ی عدم انسجام و درگیری‌های داخلی که وجود داشت نمی‌توانستند به‌تنهایی در برابر تجاوز عراق مقاومت کنند. در چنین شرایطی نیروهای مردمی برای دفاع از اسلام و مسلمین و میهن، بسیج شده و به جبهه‌های جنگ اعزام شدند تا با حضور دلیرانه‌ی خود در مرزها تا حدودی عدم آمادگی نیروی نظامی و انتظامی را جبران نمایند. نیروهای مردمی و بسیجیان تحت هدایت و فرماندهی حضرت امام خمینی «ره» با پیام‌ها و سخنان حکیمانه‌ی آن رهبر فرزانه روحیه‌ی مضاعفی برای مقاومت و ایستادگی و ایثار در برابر دشمنان می‌یافتند. نیروهای مردمی ابتدا به‌صورت پراکنده و بدون سازماندهی به مناطق جنگی جنوب کشور عزیمت می‌کردند و در جنگ‌های چریکی و نامنظم تحت فرماندهی شهید دکتر چمران در قالب گروه‌های رزمی در مناطقی از جبهه‌های کشور به دفاع می‌پرداختند. گروهی دیگر از مردم و بسیجیان با مراجعه به سپاه پاسداران تقاضای عزیمت به جبهه‌های نبرد حق علیه باطل را می‌نمودند و همراه برادران سپاهی برای دفاع از میهن خویش به جبهه‌های نبرد می‌رفتند نیروهای مردمی، علاوه بر حضور در جبهه‌های نبرد حق علیه باطل در نقاط مرزی کشور با گروه‌های تروریستی و خراب‌کار داخل کشور نیز مقابله می‌کردند.

با همکاری بسیجیان، دیری نپایید که سازمان گروه‌های تروریست و نامنظم کنگره‌ی جامعه‌ی فروپاشیدند. عضویت و حضور یکپارچه مردم در پایگاه‌های مقاومت بسیج شهری و روستایی، مدرسه و دانشگاه موجب گردید مساجد، حسینیه‌ها و پایگاه‌های بسیج، کانون جذب و هدایت مردم به جبهه‌های جنگ شوند و اعزام بسیجیان از طریق پایگاه‌های مقاومت به جبهه‌ها صورت گیرد. همین مکان، محل جمع‌آوری کمک‌های مردمی به پشتیبانی از رزمندگان مسلح‌شور شد. سازندگی و عمران شهرها و روستاهای خراب‌شده‌ی جبهه‌های جنوب به‌ویژه شهرهای سوسنگرد، پستان، هویزه و را نیروهای مردمی و بسیجی بر عهده گرفتند و از طریق جهاد سازندگی و هلال‌احمر جمهوری اسلامی ایران جذب و سازماندهی شدند.

در طول هشت سال دفاع مقدس، بالغ بر دو میلیون نفر از اعضای بسیج به جبهه‌های جنگ عزیمت نمودند که تعداد زیادی از بسیجیان چندین بار در جبهه‌های نبرد حضور یافتند عده‌ای از آنان فرماندهی گردان تیپ و لشکرهای سپاه پاسداران انقلاب اسلامی را بر عهده گرفتند و به درجه‌ی رفیع شهادت نائل آمدند.

تشکیل بسیج مستضعفین ارتش بیست‌میلیونی به‌فرمان امام خمینی (ره)، هوشیاری و درایت بی‌نظیر حضرت امام خمینی (ره)، از جمله اساسی‌ترین عوامل در جهت خنثی‌سازی توطئه‌ها به‌حساب می‌آید که به برکت این دوراندیشی و هدایت انقلاب در مسیر اصلی خود، زمینه انقلاب دوم فراهم آمد و با سقوط لانه جاسوسی آمریکا، شیطان بزرگ با ضربه‌ای سخت و جبران‌ناپذیر روبرو شد. اسناد به‌دست‌آمده از لانه جاسوسی و اظهارات صریح حکام آمریکایی، مردم و رهبر آن کشور به‌ویژه حضرت امام را با این حقیقت آشکار مواجه ساخت که احتمال مداخله نظامی آمریکا و هجوم وی به جمهوری اسلامی، امری بعید و غیرممکن نبوده و با توجه به سوابق این کشور در جهان، لزوم آمادگی مردم جهت مقابله و رویارویی را در کوتاه‌ترین زمان ممکن آشکار می‌ساخت. براین اساس، امام امت در پنجم آذرماه سال 58، یعنی در مدتی کمتر از یک ماه بعد از انقلاب دوم، فرمان تاریخی تشکیل بسیج را صادر فرمودند.

یک مملکت بعد از چند سالی که بیست میلیون جوان دارد باید بیست میلیون تفنگدار داشته باشد و بیست میلیون ارتش داشته باشد و یک چنین مملکتی آسیب‌پذیر نیست و مردم دلسوخته و مسلمان پاک‌باخته که دل درگرو عشق به انقلاب و هدف‌های والای آن داشتند، با آمادگی و قصد و اراده خلل‌ناپذیر جهت پاسداری از دستاوردهای انقلاب، گروه‌های مقاومت مردمی را در پایگاه‌های بسیج و در آن زمان در مساجد سراسر کشور تشکیل دادند.

اولین تجربه آن‌ها به‌صورت عملی، یاری‌رساندن به سپاه و کمیته در قالب رویارویی با ضدانقلاب و خنثی‌سازی توطئه‌های آن‌ها بوده و از این راه نقش مؤثری در خدمت به انقلاب و اهداف الهی آن‌هم نشان دادند. با هجوم و تجاوز ارتش عراق به کشور اسلامی‌مان در شهریور 59، این اعتقاد که یک سازماندهی جهت تشکیل بهتر نیروهای مردمی به وجود آید قوت گرفت و از آن‌پس، نیروهای مردمی، صاحبان اصلی انقلاب اسلامی، جهت حضور گسترده در جبهه، گروه به بسیج ملحق گردیدند. عملیات‌هایی چون طریق‌القدس، حصر آبادان، فتح‌المبین، ثامن‌الائمه، والفجر 8 و کربلای 5 و از دستاوردهای عظیم این تشکل الهی بود.

اگر امروز توفیق این را داشته‌ایم که کشور اسلامی‌مان و ملت سلحشور آن را از گزند نابکاران و ناهلان تاریخ حفظ کنیم، به یمن حضور گسترده بسیج بود و لاغیر. چنانکه رهبر فقید انقلاب اسلامی، حضرت امام (قدس سره) فرمودند: "رحمت و برکات خداوند بر بسیج مستضعفان که به‌حق پشتوانه انقلاب است."

آری، رزمنده بسیجی، ضمن توان رزمی بسیار بالا در نبرد نامنظم، جنگجوی قابل‌ی در دفاع منظم به‌حساب می‌آید تاحدی که سلاح‌های سنگینی چون توپ و تانک‌های پیشرفته را به حرکت درآورد و روبروی دشمن قرارداد. هدف از تشکیل واحد بسیج مستضعفین، ایجاد توانایی لازم در کلیه افراد معتقد به قانون اساسی و اهداف انقلاب اسلامی به‌منظور دفاع از کشور، نظام جمهوری اسلامی و همچنین کمک به مردم به هنگام بروز بلاها و حوادث غیرمترقبه با هماهنگی مراجع ذیربط می‌باشد.

بسیج، جایگاهی ملکوتی است؛ مکانی برای درس چگونه زیستن انسان‌ها؛ جایگاه عشق و صفا و صمیمیت و در یک کلام، شهید جبهه‌ها و قهرمان یا مظلوم پشت جبهه‌هاست.

بیش از یک سال از صدور فرمان امام خمینی (رحمه‌الله علیه) مبنی بر تشکیل بسیج نگذشته بود که رژیم بعثی عراق در تحقق اهداف پلید نظام سلطه جهانی، هجوم همه‌جانبه خود را به مهین اسلامی ما آغاز کرد. انقلاب اسلامی در آن اوضاع بحرانی ناشی از دگرگونی‌ها و تغییر و تحولات آن زمان، هیچ‌گونه آمادگی لازم برای مقابله با متجاوزان بعثی نداشت. ارتش جمهوری اسلامی ایران که با حمایت امام خمینی (رحمه‌الله علیه) توانسته بود جایگاه خود را پیدا نماید، در حال خودسازی و تثبیت نظم و انضباط بود. سپاه پاسداران هم که نهادی نوپا و برای حفظ امنیت شهرها به وجود آمده بود، فاقد هرگونه تجهیزات لازم و تجربه کافی برای مقابله با تجاوز خارجی بود.

از آن سو، دشمن هم با ارتشی تا بن دندان مسلح و برخوردار از پشتیبانی قدرت‌های استعمارگر، کشور را مورد هجوم قرارداد. در این اثنا بود که نقش بسیج به‌عنوان یک نیروی جوشیده از مردم انقلابی، در صحنه دفاع مقدس ظهور پیدا کرد. دشمن که سودای فتح سه‌روزه را در سر می‌پروراند، در همان روزهای نخستین با مردمی مواجه شد که با دست‌خالی به دفاع از کیان مقدس نظام اسلامی خود برخاسته بودند و از ایثار خون خویش دریغ نمی‌کردند. جوانان سلحشوری که به فرمان امام (رحمه‌الله علیه) در پایگاه‌های مقاومت تحت نام "بسیجی" گردآمده بود و با کوچک‌ترین اشاره ایشان به جبهه‌های نبرد می‌رفتند و تا آخرین قطره خون خویش ایستادگی و مقاومت می‌کردند.

در طول هشت سال دفاع، بسیج آن‌چنان درخشید که دشمنان اعتراف کردند: "قدرتی در بسیج نهفته است که می‌تواند با یکایک ارتش‌های کلاسیک جهانی مقابله کند."

بسیج، علاوه بر حضور در خط مقدم نبرد، وظیفه جذب، آموزش و سازماندهی نیروهای مردمی و اعزام آن‌ها به جبهه‌های نبرد را بر عهده داشت و در این مدت توانست جمعیت مؤمن و صاحب‌ارزشی را از امت حزب‌الله، در درون پیروان و پایه‌ریزی ارتش مردمی را دنبال کند و سرانجام پس از هشت سال دفاع مقدس، بسیجیان مظلوم و سلحشور جبهه‌های توحید به همراه امت شهیدپرور، از این آزمایش الهی سربلند و پیروز بیرون آمدند. (حکایاتی از جبهه)

امام راحل، این چهره مظلوم را با شایستگی تمام به تصویر کشیده و فرمودند: "شما آئینه مجسم مظلومیت‌ها و رشادت‌های این ملت بزرگ در صحنه نبرد و تاریخ مصور انقلابید. شما فرزندان دفاع مقدس و پرچمداران عزت مسلمین و سیر حوادث این کشورید." (سایت علمی و پژوهشی آسمان)

5_7_ بسیج و دفاع مقدس

شاید شنیدن این خبر در جامعه کنونی ما، ذهن و دل هر خواننده‌ای را به سمت تفکر ناب بسیجی سوق دهد. تفکری که در اوج اخلاص، خدمت‌رسانی را در سرلوحه کارهای خود قرار داده است. شنیدن نام بسیج بسیاری را به یاد سال‌های دفاع مقدس می‌اندازد، سال‌هایی که اوج درخشش بسیج در این نظام بوده است ولی نباید غافل بود که بیشترین کارکرد بسیج به سال‌های پس از جنگ برمی‌گردد. شاید در این یادداشت فرصت برای بازگویی تمام کارکردها نباشد ولی در حد اجمال، اشاره‌ای به اهم موارد می‌گردد:

تفکر بسیجی، تفکری که خطوطش را رهبری ترسیم می‌نماید که این‌گونه بیان می‌دارد: "اگر بر کشوری نوای دل‌نشین تفکر بسیجی طنین‌اندازد، چشم طمع دشمنان و جهان‌خواران از آن دور خواهد گردید و الا هر لحظه باید منتظر حادثه باشیم" (صحیفه‌ی نور، ج 21)

، ص 52) و این تفکر به اندازه‌ای تکامل یافته است که در چارچوب آن مدیریت بسیجی هم تعریف می‌گردد. به راستی شهیدانی چون زین‌الدین، همت، باکری، خرازی و... در کدام دانشگاه نظامی تعلیم دیده‌اند که باید روش جنگیدن آن‌ها به عنوان الگو، سال‌ها در برخی از دانشگاه‌های نظامی جهان تدریس شود؟ آیا اینان مصداق عینی مدیریت بسیجی که برگرفته از اسلام ناب امام که همان «اسلام ناب ضد آمریکایی» است نمی‌باشند؟

نقش بسیج در دفاع مقدس، نقشی انکارناپذیر است. امام امت با بصیرتی عمیق و فهمی مشترک به خوبی دریافته‌اند که این جنگ بین اسلام و کفر است و اگر انقلاب اسلامی در این جولانگاه سرکوب شود تا هزاران سال دیگر اسلام از جای خود بلند نخواهد شد و از این جهت بود که دفاع ملت ایران "دفاع مقدس" نام گرفت و نقش بسیج در این دفاع اینگونه بیان می‌شود: «ما در این جنگ هم اگر بسیج را نداشتیم - کمیتمان لنگ بود، در دوران بعد از جنگ هم اگر بسیج نبود و اگر امروز هم نباشد، کمیت این انقلاب و این نظام و همه حرکت‌های سازنده این کشور لنگ است.»

بنابراین وقتی صحبت از نقش بسیج در دفاع مقدس می‌شود یعنی متن ملت و حتی ارتش و سپاه رنگ بسیج به خود گرفتند و با تفکر بسیجی توانستند ایستادگی نمایند و کوتاه‌بینانه است اگر بسیج را در قالب نیروهای سازماندهی شده توسط یک سازمان ببینیم، بلکه باید با نگاه واقع‌بینانه همچون رهبر معظم انقلاب متن ملت را بسیج بدانیم تا بتوانیم درکی درست از عملکرد آن در تمام عرصه‌ها از جمله دفاع مقدس داشته باشیم. باید بپذیریم که فهم بسیج یعنی فهم انقلاب و چون هنوز نتوانسته‌ایم ابعاد و زوایای مختلف و عمق انقلاب اسلامی را بشناسیم به همان میزان از شناخت بسیج عاجز و دورمانده‌ایم. (اسدی، 1392)

5_8_ تشریح فعالیت‌های بسیج در دوران دفاع مقدس

محدوده فعالیت‌های بسیج به خاطر ارتباط تنگاتنگی که با مردم داشت، متفاوت بود؛ زیرا این محدوده متناسب با کار و مسئولیت‌های اجتماعی مردم تغییر می‌کرد و آموزش و سازمان‌دهی‌ها متناسب با روحیه آن‌ها تنظیم می‌شد. نیروهای تحت امر بسیج به سه دسته تقسیم می‌شدند. نیروهایی که به جبهه‌ها اعزام می‌شدند و از آموزش بالایی برخوردار بودند. دسته دوم نیروهایی که تحت آموزش‌های اعتقادی - سیاسی قرار می‌گرفتند. این عده به صورت حضوری و غیرحضوری آموزش فوق را دیده و سپس به صورت حضوری دوره آموزش‌های نظامی را در محل‌های کار، مدارس و مساجد طی می‌کردند. دسته سوم نیروهایی بودند که آموزش‌های لازم را در اردوهای مخصوص می‌دیدند. آموزش در اردو بیشتر جنبه تزکیه، آموزش فرهنگی و تقویت تشکل نیروهای بسیجی را داشت، در این رابطه در طول تابستان سال 62، 57 هزار و 821 نفر آموزش دیدند.

5_8_1_ بسیج عشایر

محدوده فعالیت‌های بسیج نیز، به خاطر ارتباط تنگاتنگی که با مردم داشت، متفاوت بود، زیرا این محدوده متناسب با کار و مسئولیت‌های اجتماعی مردم تغییر می‌کرد. در کنار قشرهای مختلف نیز با توجه به بافت زندگی و کارشان، آموزش و سازمان‌دهی متناسب با روحیه آن‌ها تنظیم می‌شد. به طور مثال مناطق عشایری به دو منطقه 9 (عشایر استان فارس) و منطقه 7 (عشایر غرب کشور) تقسیم می‌شدند. این نیروهای پاک و دلیر بسیجی، در جریان حماسه دفاع مقدس ایثار بی‌بدیلی را در مقابله با ضدانقلاب و ارتش مزدور بعث از خود نشان داده‌اند.

5_8_2_ بسیج دانش‌آموزی

قشری که مورد توجه اصلی بسیج از 60 تا 70 درصد نیروهای این نهاد مقدس را تشکیل می‌داد، قشر جوان و دانش‌آموز بود که آن‌ها نیز به خاطر داشتن روحیه سلحشوری توان و انرژی جوانی و عشق و علاقه‌شان به اسلام نقش بزرگی را در این باره ایفا کردند.

5_8_3_ بسیج ادارات و کارخانجات

بسیج ادارات و کارخانجات نیز نقش شایان توجهی در هشت سال دفاع مقدس داشتند. حضور مسئولین ادارات و کارخانجات و نیروهای متخصص و متعهد در جبهه فواید بسیاری داشته است، بسیاری از احتیاجات تخصصی جبهه‌های جنگ با حضور آن‌ها برآورده شد و در بسیاری از عملیات سهمگین و دشمن‌شکن رزمندگان اسلام، این برادران به عنوان نیروهای فعال حضور داشتند. علاوه بر این، حضور مداوم 20 درصد از کارمندان در جبهه‌ها خود کمک قابل توجهی به پاسداری از کیان اسلام و مملکت بود.

5_8_4_ بسیج خواهران

بسیج خواهران نیز یکی از بخش‌های فعال این نهاد، از آغاز تا به امروز به فعالیت خود ادامه داده است و نقش چشمگیری را در هشت سال دفاع مقدس به‌خصوص در پشت جبهه و فراهم کردن امکانات موردنیاز رزمندگان و نیز آشنایی با زنان جامعه‌مان با ارزش‌های اسلامی ایفا کرده است.

5_8_5_ بسیج از دیدگاه مسئولین

در ارتباط با اهمیت بسیج به‌عنوان یک نیروی همیشه درصحنه و بیدار و آگاه بسیاری از مسئولین سخن گفته‌اند اما اگر ما تنها به صحبت‌های دست‌اندرکاران جنگ بسنده کنیم و به ذکر چند نمونه از این اظهارنظرها بپردازیم، شاید تا حدودی اهمیت موضوع روشن شود. به‌طور مثال محسن رضایی فرمانده کل سپاه در دوران دفاع مقدس، ارگانی که بسیج یکی از مهم‌ترین ارکان تأمین‌کننده نیروهای موردنیاز آن بود و علاوه بر این آموزش‌ها و سازمان‌دهی این نهاد را به عهده داشت، در رابطه با بسیج در مصاحبه‌های آن دوران گفته است: شخصیت جامعه از بعد فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، دفاعی و آداب و سنن بایستی دوباره در کشور ما زنده شود. انقلاب اسلامی برای رسیدن به اهداف و مقاصد و کسب و احیای این شخصیت و این دین و قدرت بایستی با تدوین برنامه‌ها و طرح‌های حقیقی و واقعی دست بزند. معمولاً این طرح‌ها و برنامه‌ها را « طرح‌های استراتژیک ملی » می‌گویند. که یکی از بخش‌های مهم و استراتژیک دفاع همه‌جانبه است که رکن اساسی دفاع همه‌جانبه بسیج و ارتش 20 میلیونی است.»

علی شمخانی وزیر سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در دوران دفاع مقدس نیز چنین گفته است: «در ابتدای صدور فرمان امام (ره) با توجه به تکیه مردمی، بسیج از پشتیبانی وسیعی برخوردار بود و جریانات سازش‌کار و لیبرالی که تفکرات خاصی را در رابطه با حضور مردم درصحنه داشتند، قصد سلطه و کنترل بر این جریان را داشتند که با مقابله‌ای که از جانب نیروهای خط امامی انجام گرفت مسئولیت بسیج به سپاه محول شد.» ایشان در جای دیگر راجع به نقش بسیج در هشت سال دفاع مقدس می‌گویند: «بسیج از ابتدای جنگ تحمیلی نقش مؤثری را در جبهه‌های جنگ ایفا کرد، که این نقش مؤثر از حضور نیروهای عمده و تکاور و رزمنده‌اش در جبهه‌ها گرفته تا پشتیبانی وسیع امکانات مادی مردمی، از این کانال جبهه‌ها را بیش‌ازپیش محکم‌تر کرده است.»

شمخانی در قسمت دیگری از سخنانش پیرامون رمز موفقیت بسیج بیان داشته است: «رموز موفقیت بسیج مبتنی بر تبعیت از اصول حاکم بر علت پیروزی و تداوم انقلاب اسلامی است که این سه اصل رهبری، مکتب و وحدت از اصولی است که بسیج هم به‌تبع کلیه انقلاب از این‌ها پیروی کرده و یکی از اساسی‌ترین علل و رموز پیروزی بسیج در این ستون مستقر است، دوم اینکه تماس مستقیم و هر چه گسترده‌تر کردن پیوند بسیج با روحانیت که نقطه ثقل اتصال مردم هستند، هم‌چنین حفظ حضور مردم درصحنه با توجه به فعال و زنده بودن انگیزه انقلاب در میان مردم با حضور رهبری انقلاب خود یکی دیگر از این رموز موفقیت بوده است.» (خبرگزاری دفاع مقدس، 1396)

5_9_ فعالیت‌های نظامی و پشتیبانی بسیج در جنگ تحمیلی (دفاع مقدس)

به جرأت می‌توان هشت سال حضور مقتدرانه‌ی بسیج درصحنه‌های مختلف جنگ، تحمیلی و تقدیم ده‌ها هزار شهید و هزاران ایثارگر، جانباز و آزاده که منجر به پیروزی ایران اسلامی در این جنگ شد را از مهم‌ترین دستاوردهای این نهاد مردمی دانست.

حضور بسیج در کنار سایر نیروهای مسلح و مسئول، به‌عنوان ذخیره تمام‌نشدنی نیروهای مردمی، آن‌چنان در این جنگ نابرابر که تمام دنیا در مقابل جمهوری اسلامی قرار گرفته بود، مؤثر واقع شد که تمام معادلات نظامی و سیاسی دشمنان اسلام را به‌شدت برهم زد، و این در حالی بود که نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران با اتکا به قدرت الهی و پشتیبانی خالصانه‌ی مردم، با کمترین امکانات توانستند با پیروزی در این جنگ، برگ زرین دیگری را بر صفحات زرین انقلاب اسلامی بی‌افزایند.

این نقش‌آفرینی نه‌تنها در بعد نظامی بلکه در جهت ارتقاء روحیه‌ی سربازان اسلام و ایجاد امیدواری و افزایش قدرت پایداری در مردم کشورمان نیز بسیار مؤثر واقع شده و متقابلاً باعث ایجاد یأس، ترس و درنهایت تردید از ادامه‌ی جنگ در دشمنان اسلام گردید.

ایجاد وحدت و همدلی در مردم، بروز و شکوفایی ابتکارات، خلاقیت‌ها و نوآوری‌ها، کسب کوله باری از تجارب بسیار ارزشمند و ده‌ها و بلکه صدها دستاورد دیگر از آثار این حضور تلقی می‌شوند. (ادیب، 1391)

پشتیبانی از جنگ

بسیج علاوه بر حضور فیزیکی در طول هشت سال دفاع مقدس در مورد تأمین و پشتیبانی نیازهای جنگ نیز به طور مستقیم یا غیرمستقیم نقش داشته است. جمع‌آوری و هدایت کمک‌های مردمی توسط رده‌های مقاومت بسیج و مشارکت بسیجیان در ساخت بخشی از مهمات جنگی مانند گلوله‌های توپ و خمپاره و همچنین استفاده از تخصص و تجارب آنان برای ساختن تجهیزات و وسایل جنگی، بخش دیگری از این نقش‌آفرینی محسوب می‌شود. (بشیریه، 1389)

خدمات بسیج در جنگ تحمیلی

نیروی بسیج از زمان شکل‌گیری در دوران تثبیت نظام جمهوری اسلامی همواره نقش مهمی در تثبیت و تداوم انقلاب اسلامی ایفا نموده است. اولین تجربه بسیج به صورت عملی همکاری با سپاه پاسداران و کمیته‌ها به منظور غلبه بر گروه‌های مخالف نظام جمهوری اسلامی بوده و از این رو نقش مؤثری در انقلاب و اهداف آن داشته است. با هجوم و تجاوز ارتش عراق به کشور در شهریور 1359 فکر سازماندهی هر چه بهتر نیروهای مردمی قوت گرفت و از آن پس طیف وسیعی از مردم جهت حضور گسترده در جبهه‌های جنگ آماده شدند. بنابراین اوج حرکت بسیج در دوران دفاع مقدس متبلور شد و استراتژی رهبر کبیر انقلاب برای مشارکت مردم در حفاظت از کشور به طور کامل عینی محقق گردید. به طور قطع می‌توان گفت اگر مشارکت داوطلبانه و بسیجی مردم نبود نیروهای نظامی ارتش و سپاه به تنهایی نمی‌توانستند در برابر هجوم همه‌جانبه دشمن مقاومت نمایند. زیرا ارتش که با حمایت امام خمینی (ره) توانسته بود جایگاه خود را پیدا نماید، در حال خودسازی و تثبیت نظم و انضباط بود. سپاه پاسداران نیز که نهادی نوپا و برای حفظ امنیت شهرها به وجود آمده بود، فاقد هرگونه تجهیزات لازم و تجربه کافی برای مقابله با تجاوز خارجی بود. از آن سو دشمن نیز با ارتشی تا بن دندان مسلح و برخوردار از پشتیبانی قدرتهای غربی کشور را مورد هجوم قرارداد. در اینجا بود که بسیج به عنوان یک نیروی جوشیده از مردم انقلابی در صحنه دفاع مقدس ظهور پیدا کرد و نقشه دشمن که فتح سه روزه را در سر می‌پروراند به خیالی خام تبدیل نمود. در طول هشت سال دفاع، بسیج آن چنان درخشید که دشمنان اعتراف کردند قدرتی در بسیج نهفته است که می‌تواند با یکایک ارتش‌های کلاسیک جهانی مقابله کند.

بسیج علاوه بر حضور در خط مقدم نبرد وظیفه‌ی جذب، آموزش و سازماندهی نیروهای مردمی و اعزام آن‌ها به جبهه‌های نبرد را نیز بر عهده داشت و در این مدت توانست گروه‌های زیادی از اقشار مختلف مردم را برای اعزام به جبهه‌های نبرد آماده کند. امروزه نیز با گذشت دو دهه از پایان جنگ نقش بسیج در کشور فعال‌تر شده و بسیج توانسته است خود را با نیازهای زمان امروز تطبیق دهد. (عمادی، 1393)

5_10_ فرهنگ دفاع مقدس

بی‌شک والاترین و بالاترین عنصری که در موجودیت هر جامعه‌ای دخالت اساسی دارد، فرهنگ آن جامعه است. اساساً فرهنگ هر جامعه موجودیت و هویت هر جامعه را نشان می‌دهد. ما در جامعه‌ای در حال گذار زندگی می‌کنیم؛ در نتیجه بسیاری از ساختارهای موجود نسبتاً در حال تغییر است. ساختارهایی از قبیل معیشت، ارزش‌ها و فرهنگ، در حال تحول است. بنابراین در صورت پرداختن هر چه جدی‌تر و واقع‌بینانه‌تر به بخش فرهنگ که طبیعتاً دارای ارتباطات عمیقی با سایر حوزه‌ها مانند اقتصاد، سیاست و امور اجتماعی است، نمی‌توان تردیدی داشت. جامعه‌پذیری ارزش‌هایی نظیر مقاومت، همبستگی، یکپارچگی، اتحاد، همکاری و تشریک‌مساعی برای کشوری که کانون توجه دوست و دشمن واقع شده و باید برای دوستان خود الگو و قوت قلب و برای دشمنان مایه ناامیدی و ترس باشد، از اهمیت زیادی برخوردار است. فرهنگ دفاع مقدس که سهم بسزایی در استحکام نظام جمهوری اسلامی ایران داشته است، امروز هم می‌تواند در استمرار این نظام و تقویت مؤلفه‌های مقاومت مورد توجه ویژه قرار گیرد. فرهنگ دفاع مقدس در ذهن ملت ایران و نسل جوان امروز و آیندگان، ماندگار و از افت تحریف مصون بماند. یکی از مؤثرترین روش‌های جامعه‌پذیر کردن این فرهنگ راه‌اندازی اردوهای راهیان نور در سطح کشور است که می‌توان با رفع برخی نواقص و معایب آن و تقویت محاسنش هر چه بهتر عمل کرد. (منصوری لاریجانی، 1392).

5_11_ دفاع مقدس، یکی از رویدادهای تاثیرگذار بر بیداری اسلامی

انقلاب اسلامی در فراز و فرود حوادث خود، رویدادهایی را به همراه آورده است که این رویدادها علاوه بر استحکام پایه‌های نظام دینی تأثیرات شگرفی بر بیداری جهان اسلام داشته است. یکی از مهم‌ترین این رویدادها از نگاه امام خمینی (ره) دفاع مقدس می‌باشد. هشت سال دفاع مقدس تابلوی تمام نمای تجلی ارزش‌های والای دینی بود که الگوی مسلمانان جهان شد. تکبیرهای الهی دلیرمردان رزمندگان در عملیات‌ها به فریادهای ظلم‌ستیز و اسلام‌خواهی امروز مسلمانان تبدیل شد و چشمه‌ی زلالی که از عمق جان جوانان رزمنده ایران جوشید در سرزمین‌های پهناور کشورهای اسلامی جاری گردید. امام خمینی (ره) درباره تأثیرات معنوی و ارزشی دفاع مقدس در بیداری اسلامی فرمود: هر روز ما در جنگ برکتی داشته‌ایم که در همه‌ی صحنه‌ها از آن بهره جسته‌ایم. ما انقلابمان را در جنگ به جهان صادر نموده‌ایم... ما در جنگ به مرم جهان و خصوصاً مردم منطقه نشان دادیم که علیه تمامی قدرت‌ها و ابرقدرت‌ها سالیان سال می‌توان مبارزه کرد... صدای اسلام‌خواهی آفریقا از جنگ هشت‌ساله‌ی ماست، علاقه به اسلام‌شناسی مردم در آمریکا و اروپا و آسیا و آفریقا یعنی در کل جهان از جنگ هشت‌ساله‌ی ماست. (شیدائیان، 1391)

5_12_ زمینه‌های بروز ارزش‌های دفاع مقدس

در شکل‌گیری و تداوم ارزش‌های دفاع مقدس که طی جنگ در جبهه‌های نبرد در بین رزمندگان شکل گرفته و تجلی یافتند؛ علل و عوامل متعددی مؤثر بودند که برخی از آن‌ها مقطعی و اعتباری و برخی دیگر دائمی، فطری و دینی‌اند و می‌توان آن‌ها را به‌صورت زیر دسته‌بندی کرد:

1) عامل زمان و مکان

حمله‌ی عراق به جمهوری اسلامی ایران و تعارض به امنیت ملی و حیثیت سیاسی - اجتماعی و اقتصادی زمینه‌ای را فراهم کرد که در آن، نیروهای انقلابی بزرگ‌ترین جان‌فشانی، ایثار و گذشت را برای دفع خطر دشمن از خود نشان دادند. به‌عبارت‌دیگر، شرایط جنگی و ظهور ارزش‌هایی ویژه، با یکدیگر هم‌زمان و هم‌زاد بودند. تجاوز نظامی گسترده‌ی عراق باعث شد تا مردم هويت، حیثیت ملی و مذهبی؛ و هستی خود را در خطر ببینند و بر اساس معیارهای دینی و عقلی برای مقابله با دشمن رفتار خاصی را از خود نشان دهند که می‌توان آن را با واژه‌هایی، مانند مقاومت و نهراسیدن از دشمن، ایستادگی و شجاعت، حمله به دشمن، تحمل سختی و مشقت و از خودگذشتگی، ترجیح مصالح ملی و عمومی به مصالح فردی در عالی‌ترین شکل توصیف کرد.

2) اصول عقیدتی - اخلاقی

نزد بسیاری از اقوام و ملیت‌ها، معیارهای حقوقی و انسانی ارزش‌ها را می‌آفرینند، اما برای ملل مسلمان افزون بر آن‌ها، معیارهای دینی و فرهنگ اسلامی نیز، ارزش آفرینند. ارزش‌های اقتصادی یا سیاسی صرف نزد بسیاری از کشورهای جنگ‌جو و متجاوز و جاه‌طلب رایج است و تاریخ شواهد فراوانی برای انواع و اقسام آن‌ها ارائه می‌کند. این در حالی است که در جوامع اسلامی، این ارزش‌ها با محک و معیارهای والاتری سنجیده و در صورت تأیید، حمایت می‌شوند.

3) رزمندگان

عاملان و آفرینندگان ارزش‌های جنگ هشت‌ساله، افرادی مؤمن و معتقد به ارزش‌ها بودند. قهرمانان، ایثارگران و مجاهدان جنگ تحمیلی از روی عقیده و ایمان علیه دشمن مبارزه و از سر اخلاق و اختیار و با نهایت توان اقدام کردند. به‌عبارت‌دیگر، هیچ‌گاه، نمی‌توان در شرایط زور و اجبار به آفرینش ارزش دل بست.

4) تبلیغات

یکی از دلایل پیروزی نیروهای خودی علیه دشمن، داشتن روحیه‌ی بالا و انگیزه‌ی قوی مبارزه علیه آن‌ها بود؛ موضوعی که جز در پناه تبلیغات ایدئولوژیک امکان‌پذیر نبود. نکته‌ی مهم آنکه، این نوع تبلیغات افزون بر ایجاد انگیزه، به رشد و تقویت ارزش‌ها کمک می‌کردند.

5) رهبری

در خلق ارزش‌های دوران دفاع مقدس، امام خمینی (ره) به‌عنوان فرمانده کل قوا نقشی کلیدی داشت. درواقع رزمندگان، تنها به دلیل اینکه ایشان فرمانده کل قوا می‌باشند، از امام (ره) اطاعت نمی‌کردند، بلکه ایشان را رهبر و مقتدای خود می‌دیدند؛ رهبری که هم، از

مشروعیت قانونی و سنتی برخوردار بودند و هم، رهبری کاریزماتیک (فرهمنده) محسوب می‌شدند؛ بنابراین، از این نظر، در ایجاد و تعمیق ارزش‌ها نقش مهمی داشتند (جمالی، 1389).

عموماً، از ارزش‌های دوران جنگ تحمیلی با عنوان جنبه‌های مثبت جنگ یاد می‌کنند؛ جنبه‌های اخلاقی انکارپذیری که حتی مخالف‌ترین افراد و ضدجنگ‌ترین انسان‌ها نیز نمی‌توانند، منکر آن‌ها شوند. جنگ زمینه ظهور ارزش‌هایی مانند شجاعت، فداکاری، وفاداری، صداقت و ایثارگری است و ظهور آن‌ها را در بالاترین درجه امکان‌پذیر می‌کند. انسان‌هایی که در صحنه‌های غیر از صحنه جنگ، حاضر نبودند کمترین فداکاری و گذشتی برای دیگران انجام دهند، به محض آغاز دفاع مقدس، تحت تأثیر شرایط جنگی ارزش‌های غیرمادی اعجاب‌انگیزی را از خود نشان می‌دادند (عرفانی، 1392).

در تمام تمدن‌ها و در بین تمامی اقوام و قبایل، گروه خودی در نقش یک درون‌گروه از گروه‌های غیرخودی که نقش یک برون‌گروه را دارند، متمایز می‌شوند. رزمندگان، جبهه دوست و دشمن را از یکدیگر بازمی‌شناسند؛ حالت روانی ویژه‌ای که گاستون بوتول جامعه‌شناس فرانسوی، آن را تئویت روانشناختی می‌نامد. وی می‌گوید: «مفهوم دوست و دشمن در زمان جنگ و صلح کاملاً از یکدیگر متفاوت است؛ مفهومی که شاید ویژگی جنگیدن و آمادگی برای نبرد در جبهه‌ها آن را دگرگون می‌کند. در مکان‌هایی غیر از جبهه جنگ، دشمن فرد فرومایه و خطرناکی است، اما همین فرد در جبهه جنگ، در نهایت فرومایگی و پستی دیده می‌شود و به حدی منفور و خطرناک می‌گردد که باید به سرعت او را از بین ببریم؛ زیرا در غیر این صورت، او ما را از بین می‌برد. برای دولت و هم‌رزم نیز باید آن قدر فداکاری کنیم که سلامت کامل و راحتی و آسایش او فراهم آید. به عبارت دیگر، باید خود را با تمام وجود در راه او فدا کنیم. هرچند کشتن و نابودی دشمن یک ارزش است؛ زیرا، او قصد دارد هستی و حیثیت ما را از بین ببرد، اما، این اقدام اصول اخلاقی و انسانی دارد و اگر اقوام و گروه‌هایی به اخلاقیات و اصول انسانی پایبند نباشند، ممکن است همچون حیوانی وحشی از هیچ حیوانی وحشی از هیچ جنایت و درنده‌خویی و تجاوز و ویرانی روی گردان نباشند و تمامی حقوق در جنگ را نقض و به جنایت‌های جنگی دست بزنند.» (نیکخواه، 1393).

5_13_ علل و موانع گسترش فرهنگ دفاع مقدس

در دوران دفاع مقدس، ارزش‌های متعددی در جبهه‌ها رشد کردند و جلوه‌های ویژه‌ای را از خود بروز دادند. بسیاری از این ارزش‌ها عام می‌باشند و قابلیت آن را دارند که در تمامی زمان‌ها و مکان‌ها رشد کنند و به کار گرفته شوند. افزون بر آن، رواج و گسترش آن‌ها می‌تواند روابط مردم با یکدیگر و ارکان مختلف نظام را اخلاقی‌تر کند و کارآیی جامعه را افزایش می‌دهد و روند امورات عمومی و خصوصی را سهل‌تر کند، اما پس از پایان جنگ، ترویج این ارزش‌ها در جامعه با این موانع روبه‌رو شد:

1- عدم بهره‌گیری از ابزارهای نوین تبلیغ، نخستین مانع گسترش فرهنگ و ارزش‌های دفاع مقدس در جامعه است. امروز، ضرورت جلب بیشتر افکار عمومی به نفع خود بر همه‌اش کار است و به کارگیری فناوری‌های پیشرفته ارتباطی و استفاده از دستاوردهای علمی دانش‌های اجتماعی و روانی که به امر تبلیغات اهمیت ویژه‌ای بخشیده‌اند، از عوامل موفقیت در نهادینه کردن ارزش‌ها محسوب می‌شوند. در بیان کور، کارشناس تبلیغات، معتقد است که در هر امر تبلیغی موارد زیر مورد توجه قرار می‌گیرد:

الف) ابزار: سخن، چاپ، تصویر، نمایش و نهادها؛

ب) ابزار فنی: مطبوعات، رادیو، تلویزیون، آگهی‌ها و سایر وسایل ارتباط جمعی؛

ج) ابزار انسانی: سخنان راهبران، سخنوران و سیاستمداران؛

د) محتوا و مضامین: ایدئولوژی، شعار، ارائه اطلاعات با مقاصد خاص؛

ه) اهداف: میهن‌دوستی، وفاداری، اطاعت کورکورانه یا انقیاد در برابر هر نوع خودکامگی

بنابراین، عدم استفاده از جنبه‌های هنری و ابزار کارآمد روز می‌تواند مانعی جدی برای نشر فرهنگ دفاع مقدس باشد؛ زیرا، نسل جدید به ابزار سنتی از جمله سخنرانی صرف و شیوه‌های معمول کمتر علاقه دارند.

2- تفاوت و شکاف بین عمل و بیان خواص و مسئولان جامعه که از گذشته‌های دور، در جامعه وجود داشته است. به عبارت دیگر، مسئولان و رهبر آن جامعه زمانی می‌توانند از نفوذ فراوان در جامعه برخوردار شوند که بین عمل و عقاید آن‌ها فاصله‌ای نباشد؛ نکته‌ای که مردم آن را به خوبی درک می‌کنند و نسبت به آن حساسیت دارند.

3- عدم ساده‌زیستی مسئولان و خواص جامعه، به‌ویژه مسئولان و مبلغان فرهنگی را می‌توان مانع دیگر برشمرد؛ نکته مهمی که بارها، حضرت امام(ره) و رهبر معظم انقلاب، در پیام‌هایشان آن را گوشزد و مسئولان را بدان دعوت کرده‌اند، اما عدم رعایت آن موجب شده است که نه‌تنها ارزش‌های انقلاب اسلامی و دفاع مقدس مورد اقبال جمعی قرار نگیرد، بلکه ارائه آن‌ها حرکتی ضد فرهنگی محسوب شود و هرگونه زمینه اعتقادی و پذیرش مسائل فرهنگی و ارزش‌های دفاع مقدس از بین برود.

4- گسترش فقر و شکاف طبقاتی در جامعه، که با افزایش آن ارزش‌های معنوی کم‌رنگ‌تر خواهد شد.

5- رواج تبعیض و اعمال بی‌ضابطه در جامعه، که می‌تواند ریشه هر اعتقادی را نابود و به گسترش فقر و شکاف طبقاتی کمک شایانی کند؛ موضوعی که به دنبال آن، انواع و اقسام فسادها دامن‌گیر جامعه می‌شود و معنویت و اعتقاد به مسائل معنوی از بین می‌رود(خطیبی، 1390).

واقعیت این است که درنهایت، بین اهمیت موضوع در مقوله نظری (نشر و گسترش فرهنگ دفاع مقدس) و مجموعه اقداماتی که از دیدگاه عملی در این‌باره صورت گرفته است، فاصله زیادی دیده می‌شود و در یک کلام، عملکرد نادرست و ضعف مدیریت برخی از مسئولان در اداره جامعه، سوءاستفاده و فساد مالی برخی از عناصر و وابستگان به مسئولان نظام، عدم پاسخ‌گویی اصولی به نیازهای مردم، نادیده گرفتن افکار عمومی و ترجیح مصالح و منافع فردی برخی از مسئولان بر مصالح و منافع عمومی متأسفانه، در بی‌اعتمادی، بدگمانی و دل‌سردی مردم نسبت به نظام تأثیر مستقیمی داشته است؛ و بر تبلیغات و تلاش مسئولان و متولیان در نشر فرهنگ دفاع مقدس و انقلاب اسلامی تأثیر منفی گذاشته است. افزون بر موانع داخلی، موانع بیرونی نیز در برابر گسترش فرهنگ دفاع مقدس وجود دارند. کشورهای جهان خوار و سلطه‌گر غربی از فردای پیروزی انقلاب اسلامی علیه این نظام مقدس به توطئه‌های گوناگون در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، نظامی و فرهنگی دست زدند و با تمامی توان و ابزار ممکن به مقابله با آن برخاستند. رواج شایعه‌های گوناگون، تبلیغات منفی و غیرواقعی از طریق فیلم، خبر و گزارش، تهاجم فرهنگی با ابزار فیلم، ویدئو، رایانه، کتاب و نشریه، تهاجم نظامی و علنی از راه‌های مستقیم، محاصره و تحریم اقتصادی در زمینه‌های نفتی و محصولات صنعتی، تهدیدها و کارشکنی‌ها در مجامع رسمی سیاسی بین‌المللی، از جمله اقدامات و موانع فرامرزی گسترش فرهنگ انقلاب اسلامی، به‌ویژه فرهنگ دفاع مقدس محسوب می‌شوند(جعفری، 1391).

ویژگی‌های فرهنگ دفاع مقدس که وحدت‌آفرین و مخالف استثمار و سلطه‌جویی بیگانگان بود و رشد و بالندگی نیروهای داخلی را در زمینه‌های صنعتی، نظامی و کشاورزی به دنبال داشت، نمی‌توانست برای جهان‌خواران و متجاوزان به‌حقوق ملل تحت ستم پذیرفتنی باشد. فرهنگ دفاع مقدس عناصر مثبت و سازنده‌ای داشت که در صورت قرار گرفتن در متن زندگی مردم یا به‌عبارت‌دیگر، آمیخته شدن آن‌ها با زندگی روزمره مردم، می‌توانست در مقابل تهاجم فرهنگی غرب ایستادگی کند و از تأثیرات سوء آن بکاهد؛ اما متأسفانه، از آنجاکه ما استراتژی فرهنگی مشخص و متولی ویژه‌ای در این مورد انتخاب نکردیم و تلاش و جدیت برای زنده نگاه‌داشتن ارزش‌های دفاع مقدس به عمل نیاوردیم، به‌سرعت، تمامی ارزش‌های مزبور به دست فراموشی سپرده شد و در حال حاضر، با استحاله ارزش‌ها روبه‌رو می‌باشند(جعفری، 1388).

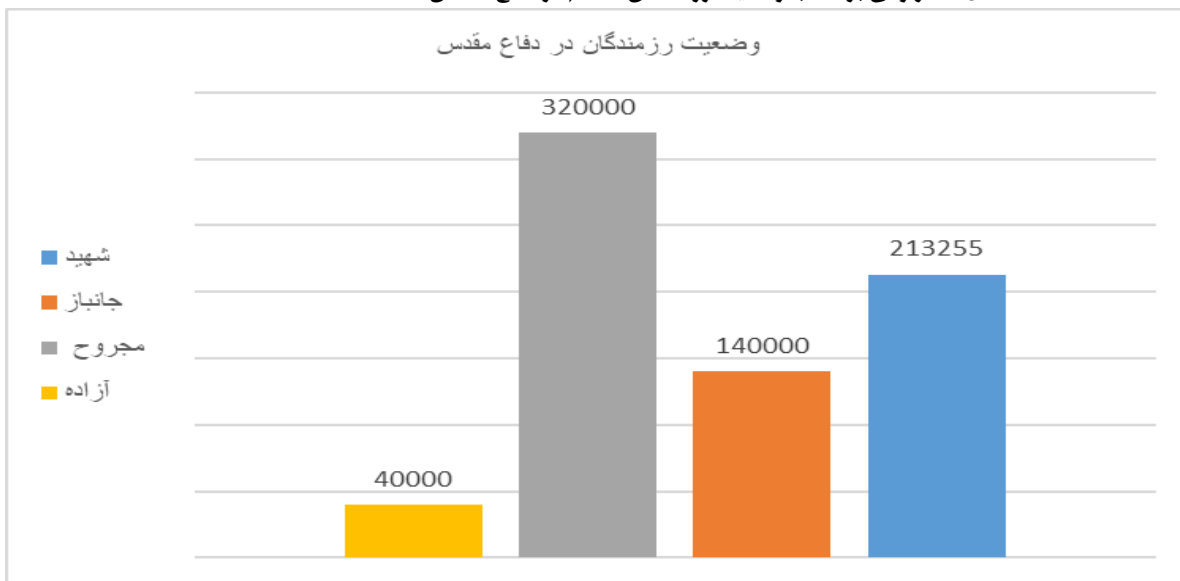
5_14_ لزوم ماندگاری ارزش‌های دفاع مقدس

چگونه اندیشیدن درباره تاریخ و آگاهی از آن، عامل روشن شدن خواست‌های ما می‌شود. این اندیشه یا به ما روشنایی می‌دهد و یا ما را از راه به در کرده و از واقعیات غافل می‌سازد (دوران افتخار، ص 14)

دامنه تأثیرگذاری فرهنگ و معنویات جبهه با پیچیدن آوازه‌اش در میان دیگر جوامع مسلمین، خاصه در لبنان و افغانستان و کشورهای منطقه خلیج فارس گسترده گردید. تأثیر عمیق فرهنگ دفاع مقدس در زندگی مردم و در کنه باور و اعتقادات مذهبی امت مقاوم و حزب‌الله انکارپذیر نیست. اهمیت این موضوع وقتی بیشتر نمایان می‌شود که ببینیم مقام معظم رهبری نیز در فرمایشات گوه‌ربارشان مدام بر این موضوع تأکید دارند می‌بایست این فرهنگ با جدیت تمام در سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کشور لحاظ و تثبیت گردد. بر همین اساس، باید با آفت‌ها و ضد ارزش‌های فرهنگ دفاع مقدس که همانا رفاه‌طلبی و راحت‌طلبی دنیاخواهی است مقابله کرد(همان، ص 20).

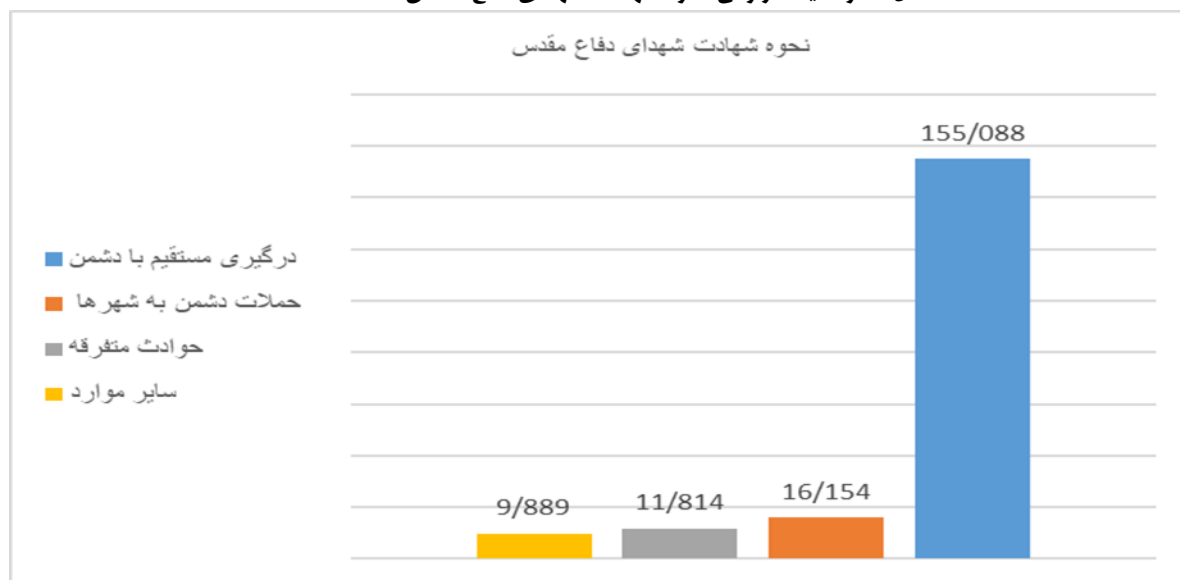
بر اساس آمار سایت ساجد(سایت جامع دفاع مقدس) تعداد شهدای دوران 8 سال جنگ تحمیلی(دفاع مقدس) برابر با 213255 می‌باشد.

شکل 1: فراوانی برحسب وضعیت رزمندگان اسلام در دفاع مقدس

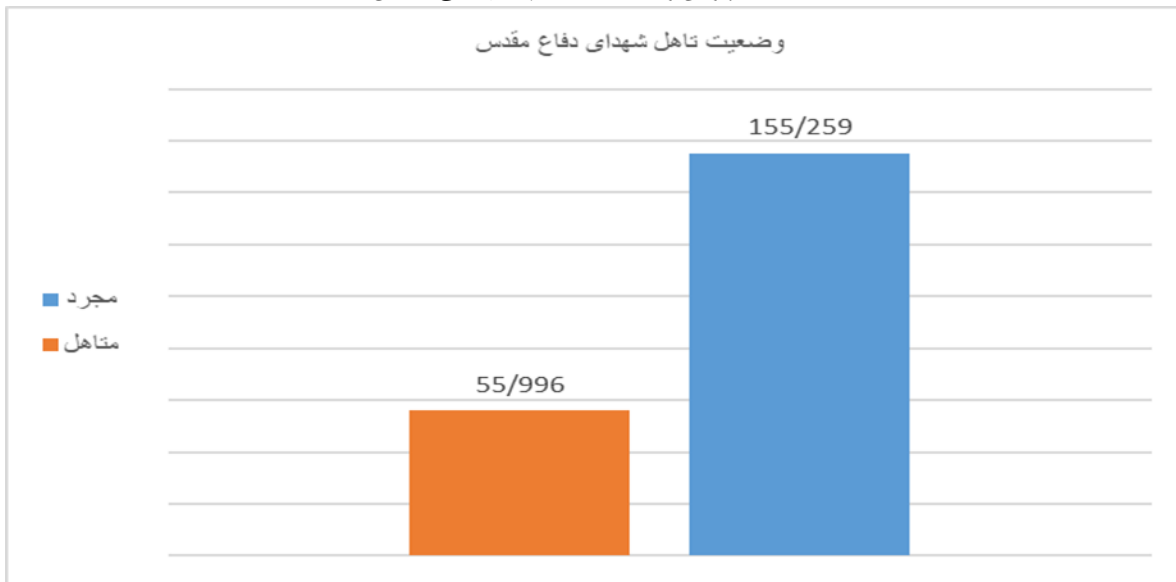
بر اساس مطالعات انجام گرفته، برحسب وضعیت رزمندگان اسلام در دفاع مقدس، تعداد 213255 نفر شهید، 140000 جانباز، 320000 مجروح و 40000 آزاده شده‌اند.

شکل 2: وضعیت فراوانی نحوه شهادت شهدای دفاع مقدس

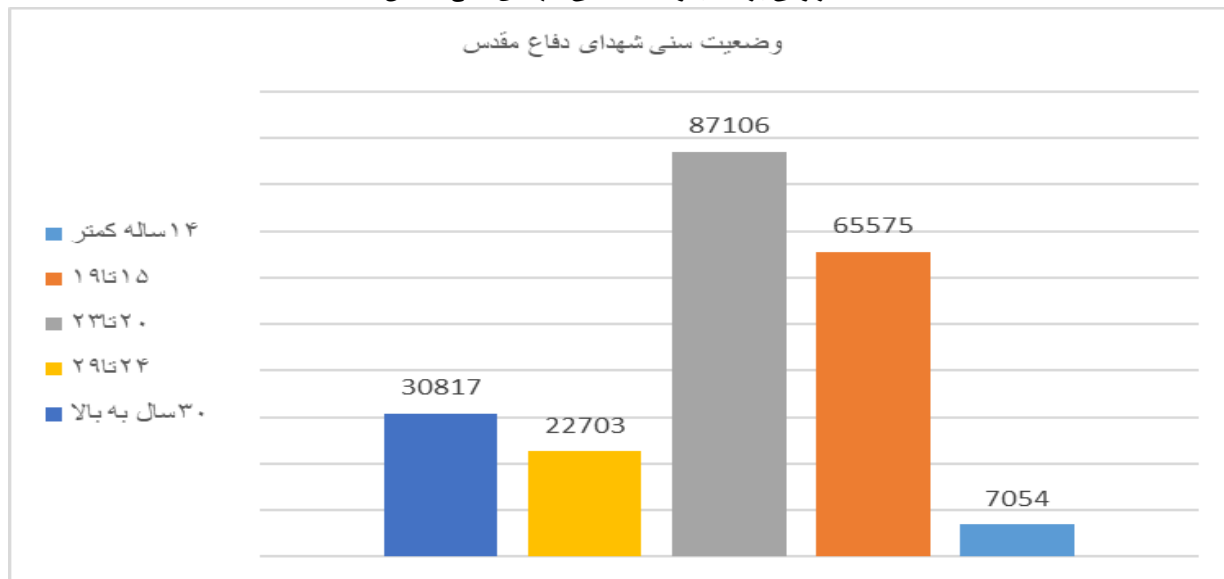
بر اساس مطالعات انجام گرفته، برحسب نحوه شهادت شهدای دفاع مقدس، تعداد 155/088 بر اثر درگیری مستقیم با دشمن، 16/154 بر اثر حملات دشمن به شهرها، 11/814 بر اثر حوادث متفرقه و 9/889 بر اثر سایر موارد به درجه شهادت نائل آمدند.

شکل 3: فراوانی وضعیت تأهل شهدای دفاع مقدس

بر اساس مطالعات انجام گرفته، برحسب وضعیت تأهل شهدای دفاع مقدس، تعداد 155/259 نفر مجرد (ازدواج نکرده) و 55/996 نفر هم متاهل (ازدواج کرده) هستند.

شکل 4: فراوانی برحسب وضعیت سنی شهدای دفاع مقدس

بر اساس مطالعات انجام گرفته، برحسب وضعیت سنی شهدای دفاع مقدس، تعداد 7/054 نفر 14 ساله و کمتر، 65/575 بین 15 تا 19 سال، 87/106 بین 20 تا 23 سال، 22/703 بین 24 تا 29 سال و 30/817 از 30 به بالاتر سن داشته‌اند.

جدول 1: آمار شهدای دفاع مقدس به تفکیک نوع شغل و ...

2906	کودک	39937	سپاه پاسداران (کادر و سرباز)
2608	دانشجو	46054	ارتش (کادر و سرباز)
3136	خانه‌دار	8598	نیروی انتظامی (کادر و سرباز)
2329	بسیجی ویژه	31674	شغل آزاد
6128	بیکار	2742	روحانی
4563	غیر ایرانی	32275	دانش‌آموز

بر اساس مطالعات انجام‌گرفته، برحسب تفکیک آمار شهدای دفاع مقدس، تعداد 39/937 سپاه پاسداران، 46/054 ارتش، 8/598 نیروی انتظامی، 31/674 شغل آزاد، 2/742 روحانی، 32/275 دانش‌آموز، 2/906 کودک، 2/608 دانشجو، 3/136 خانه‌دار، 2/329 بسیجی ویژه، 6/128 بیکار و 4/563 اتباع غیر ایرانی بوده‌اند.

جدول 2: وضعیت فراوانی برحسب نام شهدای دفاع مقدس

45000	محمد
20000	الله
30000	علی
2000	رضا
13000	حسین
5400	عباس
4500	اکبر
3500	اصغر
2300	قاسم
87555	سایر

بر اساس مطالعات انجام‌گرفته، برحسب نام شهدای دفاع مقدس، تعداد 45/000 نام محمد، 20/000 نام الله در اسمشان وجود داشت، 30/000 نام علی، 2/000 نام رضا، 13/000 نام حسین، 5/400 نام عباس، 4/500 اکبر، 3/500 اصغر، 2/300 قاسم و 87/555 سایر نام‌ها را داشتند.

6_ بحث و نتیجه‌گیری

بسیج در جامعه ما کلمه‌ای آشناست که تعبیرات مختلفی از سوی افراد و جریان‌های سیاسی درباره آن بیان می‌شود. عده‌ای بسیج را دارای مفهومی عرفانی می‌دانند که همان خارج شدن از روزمرگی و تعلقات دنیوی است و بهترین شاهد آن را عملکرد بسیج در دوران هشت سال، دفاع مقدس می‌دانند که امروزه با یک سری خصوصیات ویژه در تمامی عرصه‌های کشور اعم از ابعاد نظامی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و علمی گسترش یافته و حضور دارد. در مقابل عده‌ای دیگر بسیج را نهادی صرفاً نظامی می‌دانند که حتی از ورود به زندگی خصوصی مردم ابائی ندارد!

نیروهای مردمی و بسیجیان تحت هدایت و فرماندهی حضرت امام خمینی «ره» با پیام‌ها و سخنان حکیمانه‌ی آن رهبر فرزانه روحیه‌ی مضاعفی برای مقاومت و ایستادگی و ایثار در برابر دشمنان می‌یافتند. نیروهای مردمی ابتدا به‌صورت پراکنده و بدون سازماندهی به مناطق جنگی جنوب کشور عزیمت می‌کردند و در جنگ‌های چریکی و نامنظم تحت فرماندهی شهید دکتر چمران در قالب گروه‌های

رزمی در مناطقی از جبهه‌های کشور به دفاع می‌پرداختند. گروهی دیگر از مردم و بسیجیان با مراجعه به سپاه پاسداران تقاضای عزیمت به جبهه‌های نبرد حق علیه باطل را می‌نمودند و همراه برادران سپاهی برای دفاع از میهن خویش به جبهه‌های نبرد می‌رفتند نیروهای مردمی، علاوه بر حضور در جبهه‌های نبرد حق علیه باطل در نقاط مرزی کشور با گروه‌های تروریستی و خراب‌کار داخل کشور نیز مقابله می‌کردند.

با همکاری بسیجیان، دیری نپایید که سازمان گروه‌های تروریست و ناامن کنندگان جامعه فروپاشیدند. عضویت و حضور یکپارچه مردم در پایگاه‌های مقاومت بسیج شهری و روستایی، مدرسه و دانشگاه موجب گردید مساجد، حسینیه‌ها و پایگاه‌های بسیج، کانون جذب و هدایت مردم به جبهه‌های جنگ شوند و اعزام بسیجیان از طریق پایگاه‌های مقاومت به جبهه‌ها صورت گیرد. همین مکان، محل جمع‌آوری کمک‌های مردمی به پشتیبانی از رزمندگان سلحشور شد. سازندگی و عمران شهرها و روستاهای خراب‌شده‌ی جبهه‌های جنوب به‌ویژه شهرهای سوسنگرد، پستان، هویزه و را نیروهای مردمی و بسیجی بر عهده گرفتند و از طریق جهاد سازندگی و هلال‌احمر جمهوری اسلامی ایران جذب و سازماندهی شدند.

در طول هشت سال دفاع مقدس، بالغ بر دو میلیون نفر از اعضای بسیج به جبهه‌های جنگ عزیمت نمودند که تعداد زیادی از بسیجیان چندین بار در جبهه‌های نبرد حضور یافتند عده‌ای از آنان فرماندهی گردان تیپ و لشکرهای سپاه پاسداران انقلاب اسلامی را بر عهده گرفتند و به درجه‌ی رفیع شهادت نائل آمدند.

بنابراین وقتی صحبت از نقش بسیج در دفاع مقدس می‌شود یعنی متن ملت و حتی ارتش و سپاه رنگ بسیج به خود گرفتند و با تفکر بسیجی توانستند ایستادگی نمایند و کوتاه‌بینانه است اگر بسیج را در قالب نیروهای سازماندهی‌شده توسط یک سازمان ببینیم، بلکه باید با نگاه واقع‌بینانه همچون رهبر معظم انقلاب متن ملت را بسیج بدانیم تا بتوانیم درکی درست از عملکرد آن در تمام عرصه‌ها از جمله دفاع مقدس داشته باشیم. باید بپذیریم که فهم بسیج یعنی فهم انقلاب و چون هنوز نتوانسته‌ایم ابعاد و زوایای مختلف و عمق انقلاب اسلامی را بشناسیم به همان میزان از شناخت بسیج عاجز و دورمانده‌ایم.

دفاع مقدس هشت‌ساله‌ی ملت ایران دارايشان و قدری است که باید جایگاهی مناسب در فرهنگ و تاریخ کشور داشته باشد. درک این جایگاه رفیع و ماندگار ساختن آن برای آیندگان رسالت سنگین ادبیات معاصر است. ادبیات دفاع مقدس آئینه هویت ملی و دینی ایرانیان است. ظهور نسل جدید انقلاب اسلامی که عمده‌ی جوانان نظام مردم‌سالاری دینی به شمار می‌آیند، ایران اسلامی را به رتبه جوان‌ترین جمعیت کشورهای دنیا ارتقا داده است. بدیهی است که با پیشگیری از گسست از نسلی و بهره‌گیری معنوی و اخلاقی از این ذخایر گران‌بهای الهی می‌توان به‌سوی افق روشن نظام اسلامی به‌پیش رفت و دستیابی به هدف‌های والا و ارمانی را برای حاکمیت دینی ممکن ساخت. تحقق کامل و جامع ایده‌های چشم‌انداز بیست‌ساله رهین پرورش و تربیت این نسل است تا بتوان توسعه پایدار و اقتدار بین‌المللی و سیاسی آمیخته با ارزش‌های دینی را به منحصی ظهور رساند بنابراین کارگزاران فرهنگی نظام و بخصوص روحانیت رسالت مهمی در انتقال ارزش‌های جامع و انسان‌ساز دینی به نسل جوان و جدید به دوش دارند. درک نیازهای روحی و فکری جوانان به‌کارگیری شیوه‌های نوین تبلیغی، پرهیز از سطحی‌نگری به مبانی فرهنگی و دینی انقلاب، خرافه زدایی و پیدایش متون آموزشی و از همه مهم‌تر عمل‌گرایی و ساده زیستی در رفتار، کارآمدترین راهکارهایی است که جوانان را با دین جذب می‌کند. فطرت پاک و جنبه ملکوتی جوانان آنان را تشنه معارف دینی و آراستگی به ارزش‌ها ساخته و با یک برنامه منسجم و جامع همراه با صداقت در رفتار و گفتار می‌توان این انرژی عظیم و آینده ساز را به میدان آورد و انقلاب اسلامی ایران را بیمه کرد. رهبر انقلاب و بنیان‌گذار جمهوری اسلامی بر این عقیده استوار بود که: "انقلاب اسلامی بزرگ ماقبل از آنکه انقلاب سیاسی و اجتماعی باشد یک انقلاب معنوی و روحانی است" بنابراین حفظ و استمرار این نهضت به تقویت معنویت، اخلاص و دین در نسل‌های بعدی بستگی دارد و رسالت و ماموریت اصلی روحانیت نیز همین است. کشورهایی که دچار دوگانگی ارزشی هستند و بین تعارضات از نوع جذب-جذب یا گرایش-گرایش دست به انتخاب می‌زنند که ویژگی‌های یکی بر دیگری فزونی یابد. جامعه رشید جامعه‌ای است که بتواند نیازهای فرهنگی خود را در رهگذر حیات و حرکت اجتماعی بازشناخته از تظاهرات و تمایلات کاذب یا گذرا تفکیک کند و قدرت پاسخگویی به این نیازها و بهره‌گیری از آن‌ها را در جهت رشد کمال معنوی و مادی دارا باشد. شرط لازم برای تحقق چنین مطلوبی آن است که در هر کشور زمامداران اصول‌گرا بتوانند به‌منظور همراهی با جریان عظیم و عمیق و اصیل فرهنگی در جامعه و حداکثر بهره‌گیری از دریای لایزال اراده و ایمان معنوی و الهی مردم به‌طور هماهنگ و همسو سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی کرده‌اند. محورهای لازم برای این حرکت را تشخیص داده

و تعیین کنند. در شرایط فعلی ایفای این نقش توسط ایثارگران عرصه‌های دفاع مقدس در کنار سایر افراد و گروه‌های اجتماعی که این نقش واسطه‌گری را به عهده دارد امری مناسب و مطلوب است آنان می‌توانند یک حلقه واسط قوی بین تولیدکنندگان فرهنگی دانشمندان و مصرف‌کنندگان کالای فرهنگی (جامعه) باشند. در ترویج این فرهنگ باید بیشتر بکوشیم و در معرفی این ارزش‌ها به نسل جدید تلاش کنیم و همان‌طور که امام راحل (ره) نیز در بیاناتشان به آن اشاره کردند دفاع مقدس باید به‌مثابه دانشگاهی دانست که افراد بسیاری در آن تربیت‌شده و پرورش یافتند.

7_ منابع و مأخذ

- بیانات حضرت امام خمینی (قدس سره)، صحیفه نور
- بیانات مقام معظم رهبری در بیعت بسیجیان نمونه با ایشان، 6/ 4/ 68
- خمینی، روح‌الله، صحیفه امام، ج 8، ص 178
- باغ شیخی، احمد، (1396) دانستنی‌های رزم مقدماتی بسیج (ویژه آموزش عمومی مقدماتی بسیج)، ناشر: معاونت تربیت و آموزش بسیج
- دفاع مقدس، لیلہ القدر انقلاب اسلامی، محمدرضا حشمتی، ویژه‌نامه هفته دفاع مقدس نسیم بهشت 1391
- عصمتی پور، محمدحسین (1381) آشنایی با بسیج، تهران: معاونت آموزشی نما، صص 21-26
- دهشیری، محمدرضا (1379) بررسی تأثیرات فرهنگی و اجتماعی آزادسازی خرمشهر بر هویت ملی، مجموعه مقالات ادبی و علمی، تهران: شاهد، صص 40-58
- دکتر ولی زاده، (1396)، تبیین مفاهیم جنگ، دفاع و تجاوز، جزوه درس علوم و معارف دفع مقدس (دانشگاه ارومیه)
- یادى از تفکر بسیجی در دفاع مقدس، مهدی بهشتی نژاد، پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس، سایت حماسه 1388
- ادیب، یوسف. تاجور، آذر، پورطهماسبی، سیاوش. 1391. بررسی نقش پایگاه‌های مقاومت بسیج در عملی شدن اقتصاد مقاومتی، 73(25)، صص 72-98.
- بشیریه، حسین. 1389. انقلاب و بسیج سیاسی، تهران، دانشگاه تهران.
- دوران افتخار، ستاد نیروهای مسلح، بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس
- خطیبی کوشک، محمد، (1390) ارزش‌ها در دفاع مقدس، انتشارات زمزم هدایت.
- جعفری، محمدتقی. 1388. مقالات برگزیده سمینار تجاوز و دفاع؛ جلد اول تبیین مبانی جنگ و دفاع، تهران: چاپ ششم، ص 71.
- تیموری، احمد، 1389، طلایه داران نور، ناشر: شهر اندیشه، با همکاری شورای تحقیقات و ستاد ایثارگران استان همدان.
- جمالی، علی، 1389، آشنایی با مفاهیم جنگ آینده، تهران، دانشکده و پژوهشکده علوم دفاعی.
- عرفانی، رضا، 1392، بسیج و ارزش‌های دفاع مقدس، همایش استانی بسیج، دانشگاه پیام نور یاسوج.
- نیکخواه؛ محمد باقر، 1393، چهارمین کنفرانس بررسی دفاع مقدس، تهران: انتشارات ستاد کل نیروهای مسلح، صص 148.
- منصوری لاریجانی، اسماعیل، 1392، دستاوردهای دفاع مقدس و راه‌های حفظ و نشر آن، ناشر: انتشارات خادم الرضا (ع).
- شیدائیان، حسین، 1391، امام خمینی و بیداری اسلامی، نشریه کمک‌آموزشی اندیشه بسیج شماره 33 و 34، ناشر: معاونت تربیت و آموزش عقیدتی سیاسی - نمایندگی ولی فقیه در سازمان بسیج مستضعفین
- محمدحسن اسدی 1392، نقش بسیج در جنگ ایران و عراق، <http://defa-basij.blogfa.com>
- سایت مرکز بهداشت زاهدان دانشگاه علوم پزشکی زاهدان، <http://zhc.zaums.ac.ir>
- سایت علمی و پژوهشی آسمان، <http://www.asebankafinet.ir>

- <http://pajoohe.ir>، سایت پژوهه، 1393، عباس، عمادی
- <http://glrw>، سایت سهامی آب منطقه‌ای گیلان
- <http://dnws.ir/266150>، 1396، آبان، خبرگزاری دفاع مقدس، آبان
- سایت ساجد(سایت جامع دفاع مقدس)

Investigating and analyzing the irreplaceable role of Basij in holy defense

Abstract

According to the Supreme Leader, the eight-year era of holy defense is "the pinnacle of the honor of the Iranian nation". Therefore, in order to preserve and transmit the values of holy defense and the culture of sacrifice and martyrdom to the future generation, this culture must be seriously implemented in the cultural, social and economic planning of the country in question. be placed

According to the Supreme Leader, "If we want the revolution and the country to be safe, we must strengthen this enthusiasm, this general movement and mobilization of the nation day by day."

Undoubtedly, we must accept that although Basij itself is the guardian of the achievements of the Islamic Revolution, it is also a great achievement. An achievement that, as a precious legacy of Imam Khomeini (RA), can be the source of great changes in the world today, the same model that anti-oppression and justice-seeking resistance groups in every corner of the world use, and the mention of the role of the Basij in the sacred defense actually refers to a corner of The function of this institution is sacred. Focusing all eyes on this type of performance is actually ignoring the huge and valuable potential of this noble tree. Although the sacred defense is a golden leaf of the proud history of the Iranian nation, which was turned over by the most popular forces defending the Islamic revolution, but today, the way and method of those great forces has become a thought. which he refers to as "mobilization thinking". Therefore, although the role of mobilization in holy defense is always mentioned, the higher and higher goal is that this thinking should always be current in the society. The result of this will be the continuity of victories and successes.

Key words: Basij and Basijians, Basij thinking, imposed war and holy defense